

2015

ERITYISOPPIJAN OPPIMISPOLKU

Sisällys

Esipuhe.....	3
1 Johdanto.....	3
2 Erityisoppijan oppimispolku.....	6
2.1 Selvityshankkeen tavoite.....	6
2.2 Hankkeen kohderyhmät.....	6
2.3 Toiminta ja tulokset (mitä on tehty, syntyneet verkostot).....	7
2.4 Elinikäisen oppimisen malli.....	8
2.4.1 Asiakaskartoitusmalli.....	9
2.4.2 Tuen ja ohjauksen antamisen malli.....	11
3 Asuminen.....	13
3.1 Asumispalveluprosessi.....	17
4 Koulutus.....	19
4.1 Osaamispalveluprosessi.....	23
5 Työllistyminen.....	24
5.1 Työllistymispalveluprosessi.....	30
5.2 Työpaikkakartoitusmalli.....	31
6 Johtopäätökset.....	33
Lähteet.....	37
Liitteet.....	42

Esipuhe

Erityisoppijan oppimispolku -selvityshanke sai alkunsa Jämsän Kr. Kansanopistolla Opetushallituksen rahoittamasta Erityislinjan kehittämishankkeesta. Hanke synnytti vahvan yhteistoiminnan Jämsän alueen oppimis-, asumis- ja sosiaalisten palveluiden tuottajien välillä. Tuolloin ilmaan nousi ajatus pidemmän tähtäimen oppimispolusta erityisoppijoille peruskoulun jälkeen. Oppimispolku sisältäisi elämänhallinnallisia opintokokonaisuuksia ja sillä pystyttäisiin parantamaan erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden asumista, kouluttautumista ja työllistymistä pysyvästi.

Tälle Erityisoppijan oppimispolku -selvityshankkeelle saatiin rahoitus Euroopan sosiaalirahastosta (ESR). Hanketta koordinoi Jämsän Kr. Kansanopisto hankesuunnittelijanaan KM Tuuli Gustafsson. Tässä loppuraportissa kuvataan toimiva Elinikäisen oppimisen malli, jolla erityisoppijan kouluttautuminen ja työllistyminen varmistetaan mahdollisimman korkealle tasolle sekä prosessikuvaukset asiakaskartoituksesta, tuen ja ohjauksen antamisesta, asumispalveluista, osaamispalveluista, työllistymispalveluista sekä työpaikkakartoituksesta.

1 Johdanto

YK:n vammaissopimuksen mukaan kaikilla ihmisillä on oikeus itsenäiseen elämään, koulutukseen, työhön sekä oikeus valita asuinpaikka. Suomessa nämä oikeudet eivät toteudu kuitenkaan täydessä mittakaavassa. Suomi on vuonna 2007 allekirjoittanut YK:n vammaissopimuksen, mutta ratifiointia odotetaan edelleen. Ratifiointi voi tapahtua vasta sen jälkeen, kun itsemääräämislaki on astunut voimaan.

Stakesin tutkimuksen mukaan suurimmalla osalla Suomen vammaisista koulutustaso on alhaisempi verrattuna väestön keskimääräiseen koulutustasoon, mikä puolestaan vaikeuttaa työnsaantia. Todella huono tilanne työmarkkinoilla on heillä, joiden terveydentilan vajavuus yhdistyy heikkoon koulutustasoon. (Linnakangas ym. 2006.) Suomessa peruskoulun jälkeen kehitysvammainen jää usein kotiin tai päätyy suoraan työ- ja päivätoimintaan toisten kehitysvammaisten kanssa. Nykyinen työ- ja päivätoiminta koetaan epätarkoituksenmukaisena suhteessa vammaisten henkilöiden

tulevaisuudensuunnitelmiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 46.) Tavallisen peruskoulun käynyt kehitysvammainen nuori ei haaveile eristäytymisestä toisten kehitysvammaisten seuraan vaan työstä tavallisella työpaikalla niin kuin kuka tahansa muu nuori.

Suomessa vammaisten palvelujärjestelmässä on korostunut asiantuntijoiden mielipide sen sijaan, että olisi kuunneltu, mitä palvelunkäyttäjät itse haluaa tai tarvitsee. Asiantuntijoiden mielipidettä korostavassa avohuoltoparadigmassa keskeistä on ollut ajatus, että kuntoutuksen avulla vammainen ihminen pääsee osaksi yhteiskuntaan. YK:n vammaissopimus perustuu taas uudelle ajattelutavalle: tukiparadigmalle. Sen lähtökohta on, että kaikilla vammaisilla ihmisillä on tasavertainen oikeus kuulua yhteiskuntaan täysin sellaisina kuin ovat, samoin kuin muillakin ihmisillä. Tukiparadigman mukaisen palvelujärjestelmän luominen Suomessa vaatii uudenlaista ajattelutapaa vammaisten ihmisten asemasta yhteiskunnassa. Tämä tarkoittaa palvelujärjestelmässä palveluiden muuttamista yksilöllisiksi ja yksilöä palveleviksi tukimuodoiksi, joiden avulla yksilö voi eristyksen sijaan käydä tavallista koulua, asua tavallisessa kerrostalossa ja käydä töissä tavallisella työpaikalla. (ks. Saloviita ym. 1997, 41i 64.)

Suomi on länsimaissa viimeisimpiä maita, josta löytyy kehitysvammalaitoksia. Vuonna 2010 Suomen hallitus teki periaatepäätöksen kehitysvammaisten ihmisten yksilöllisen asumisen ja palveluiden turvaamisesta ja nimeksi annettiin Kehitysvammaisten asumisohjelma (KEHAS 2010) Tavoitteeksi asetettiin yksilöllinen asuminen ja laitospalvelujen purkaminen. Vuonna 2012 Suomessa voimaan tuli toinen periaatepäätös, jonka tavoitteena on, että vuoteen 2020 mennessä kukaan kehitysvammainen ei asu enää laitoksissa. Nämä periaatepäätökset tarkoittavat uuden asuntokannan rakentamista ja vanhojen talojen saattamista esteettömiksi.

Naapurimaassamme Ruotsissa laitosasumisesta on poistuttu aika päivää sitten ja laki siellä määrittää asumisyksiköiden koon, sijainnin ja asunnon vähimmäisvaatimukset. Muun muassa ryhmäasunnossa voi olla enintään 3-6 erillistä asuntoa. (ks. Mietola ym. 2013, 20.) Suomesta puolestaan löytyy laitosten lisäksi vielä yksiköitä, joissa saattaa asua kokonaisuudessaan yli 25 henkilöä ja osalla asukkaista omaa aluetta on vain huone. Tällaiset yksiköt ovat jatkumoa laitospalveluille, eivätkä ne takaa yksilöllistä kotia kaikille asukkaille. Suuressa yksikössä helpotetaan henkilökuntavajetta nukkumaanmenoajoilla ja ovien lukitsemisella, mikä taas on täysin vastaan ihmisarvoista kohtelua. Tällöin yksilöllisten tarpeiden edelle ajaa organisaation tarpeet ja ihminen joutuu alistumaan niille ilman omaa päätäntävaltaa.

Laitoksessa asukkaat ovat potilaita, joita hoidetaan ja heidän puolestaan päätetään asiat. Muutto pois laitoksista ja laitosmaisista asumisratkaisusta yksilöllisempiin ja itsenäisempiin asumisratkaisuihin luo ihmiselle niin fyysisen kuin henkisen kodin, jossa ihminen voi elää omannäköistä elämää ilman jatkuvia sääntöjä ja rajoituksia. Se myös mahdollistaa omasta elämästä vastuunoton ja omista asioista päättämisen ja sitä kautta myös valmiudet työssäkäyntiin.

Osa työpaikoista vaatii koulutuksista saatuja sertifikaatteja ja todistuksia peruskoulun päästötodistuksen lisäksi. Siirtyminen suoraan peruskoulusta ammattikouluun voi olla liian vaativaa erityistä tukea tarvitsevalle. Välivaiheeksi on kehitetty valmentavat VALMA- ja TELMA-koulutukset. Nämä koulutukset ovat erittäin tarpeellisia ja hyviä, mutta niissä ei oteta riittävästi huomioon asumista ja itsenäistymistä asumistaidoissa. Vaihtoehtoisena väliportaana peruskoulusta ammattikouluun voisi toimia kansanopisto, joka sisäoppilaitoksena tarjoaa asumisen ja opiskelun samassa paketissa. Suvi Erkkö (2013, 87i 96) toteaa tutkielmassaan, että Kansanopisto-opintojen rooli opiskelijan elämän nivelvaiheessa, kansanopiston vaikuttaneen positiivisesti tutkittavien omaan elämään kokonaisvaltaisesti syrjäytymisen ehkäisijänä. Kansanopistossa voi harjoitella lapsuudenkodista itsenäistymistä, arjen ja asumisen taitoja sekä aktiivista kansalaisuutta.

Kun Suomessa 1980-luvulla alkoi laitosten hidas purkaminen, oli siinä vaiheessa Yhdysvalloissa jo voimassa laki, joka tuki osavaltioita järjestämään tuettua palkkatyötä osatyökykyisille kehitysvammaisille. (Saloviita ym. 1997) Tämän selvityshankkeen alkaessa Jämsän kunnassa vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta (L 710/1982, 27 d §) keskittyi avotyön järjestämiseen. Harva kehitysvammainen oli tuetussa palkkatyössä eikä ohjausta TE-toimiston asiakkaaksi juuri ollut. Tuetun palkkatyön työhönvalmennusta Jämsässä oli saatavilla vain TE-toimistosta 50 tuntia vuodessa, mikä taas on liian lyhytkestoista eikä vastaa kehitysvammaisen ihmisen tuen tarpeita. Jämsän tilanne ei ole Suomen muihin paikkakuntiin verrattuna mitenkään poikkeuksellinen. Monenlaisia tuloksetekijöitä -hankkeessa (Seppälä 2013, 13) osa hankkeeseen osallistuneista kehitysvammaisista ei työllistynyt muun muassa siksi, koska omalta paikkakunnalta puuttui työhönvalmennus tai TE-toimiston kielteinen asenne työkyvyttömyyseläkkeellä olevaa kohtaan eväsi palkkatuen myöntämisen työnantajalle.

Suomi on jäljessä muihin maihin verrattuna kehitysvammaisten asioissa muun muassa palkkatyöllistämisen ja laitosten purkamisessa. Jotta Suomessa kehitysvammaisten asiat edistyisivät, kiinnitämme tässä selvityshankkeessa seuraaviin asioihin huomiota: Mikä on ammatillisen opetuksen ja kansanopistojen merkitys elinikäisen oppimisen kehittymisessä? Miten

Jämsässä kehitysvammaiset pääsisivät tuettuun palkkatyöhön? Kuinka itsenäisesti kehitysvammaiset asuvat Jämsässä?

2 Erityisoppijan oppimispolku

2.1 Selvityshankkeen tavoite

Tässä hankkeessa on ollut tavoitteena kuvata toimiva elinikäisen oppimisen malli, jolla edistetään vammaisten, osatyökykyisten tai muulla tavoin erityistä tukea tarvitsevien elämän- ja asumistaitojen oppimista, ammattiin kouluttautumista ja työllistymistä. Mallista käytetään myös nimitystä oppimispolku tai palvelumalli. Oppimispolku ehkäisee erityistä tukea tarvitsevien osatyökykyisten syrjäytymistä ja köyhyyskierteeseen joutumista sekä edistää heidän sosiaalista ja toiminnallista osallistumista yhteiskunnassamme. Hankkeessa on lisäksi tehty selvitys työhönvalmennuksen järjestämisestä Jämsään sekä pyritty luomaan toimiva malli osatyökykyisten työllistymiseen alueen yrityksiin. Hankkeessa on syntynyt kiinteä yhteistyöverkko, joka lisää ja siirtää moniammatillista osaamista eri vammaispalvelutoimijoiden välillä ja mahdollistaa vammaisten palvelutarpeen yhä syvemmän ymmärtämisen laajemmassa mittakaavassa heijastaen sitä myös yhteistyöverkon ulkopuolelle.

2.2 Hankkeen kohderyhmät

Hankkeen kohderyhmänä oli osatyökykyisten palvelu-, koulutus-, työllistymis- ja tukiasioita hoitavien tahojen henkilöstöt kuten kuntien ja kaupunkien vammaispalvelutyöntekijät, kuntien ja kaupunkien työtoimintaa järjestävät tahot, TE-toimistojen työllistymisasioista päättävät asiantuntijat, talousalueen elinkeinoelämän kehitysyhtiöt, kuntayhtymien oppisopimusasioita hoitavat henkilöt, kuntien ja kuntayhtymien erityisopetushenkilöstö, yksityisten koulutusjärjestäjien (mm. Jämsän Kr. Kansanopiston ja Bovallius-erityisammattiopiston) henkilöstöt ja muut hankkeen aikana löydetty yhteistyötahot.

Välillisiä kohderyhmiä olivat yritykset, yhdistykset, kunnat ja kaupungit, jotka työllistävät osatyökykyisiä. Läheisesti kohderyhmiin ja toimintaan liittyivät muut hankkeet ja projektit sekä sosiaali-, kuntoutus- ja erityisopetusaloja sekä muuta ohjaamista ja avustamista opiskelevat, sekä alojen koulutusta antavat oppilaitokset.

2.3 Toiminta ja tulokset (mitä on tehty, syntyneet verkostot)

Suunnitteluhanke lähti virallisesti liikkeelle hankkeen ensimmäisessä ohjausryhmän kokouksessa 13. huhtikuuta 2015. Paikalla oli suurin osa yhteistyöverkoston edustajista: Jämsä Kr. Kansanopisto, Jämsän kaupungin vammaispalvelu, Avitus-säätiö, Jämsek, Bovallius-ammattiopisto, Keski-Suomen Hoivataito Oy ja ELY-keskuksen edustaja. Paikalta puuttuivat edustajat yliopistolta, TE-toimistosta sekä Jämsän ammattiopistosta. Kokouksessa nostettiin esille osatyökykyisten työllistyminen haasteellisessa työllisyystilanteessa ja pystyykö tämän hetkinen järjestelmä vastaamaan lisääntyvään työnohjaukseen (työhönvalmennukseen).

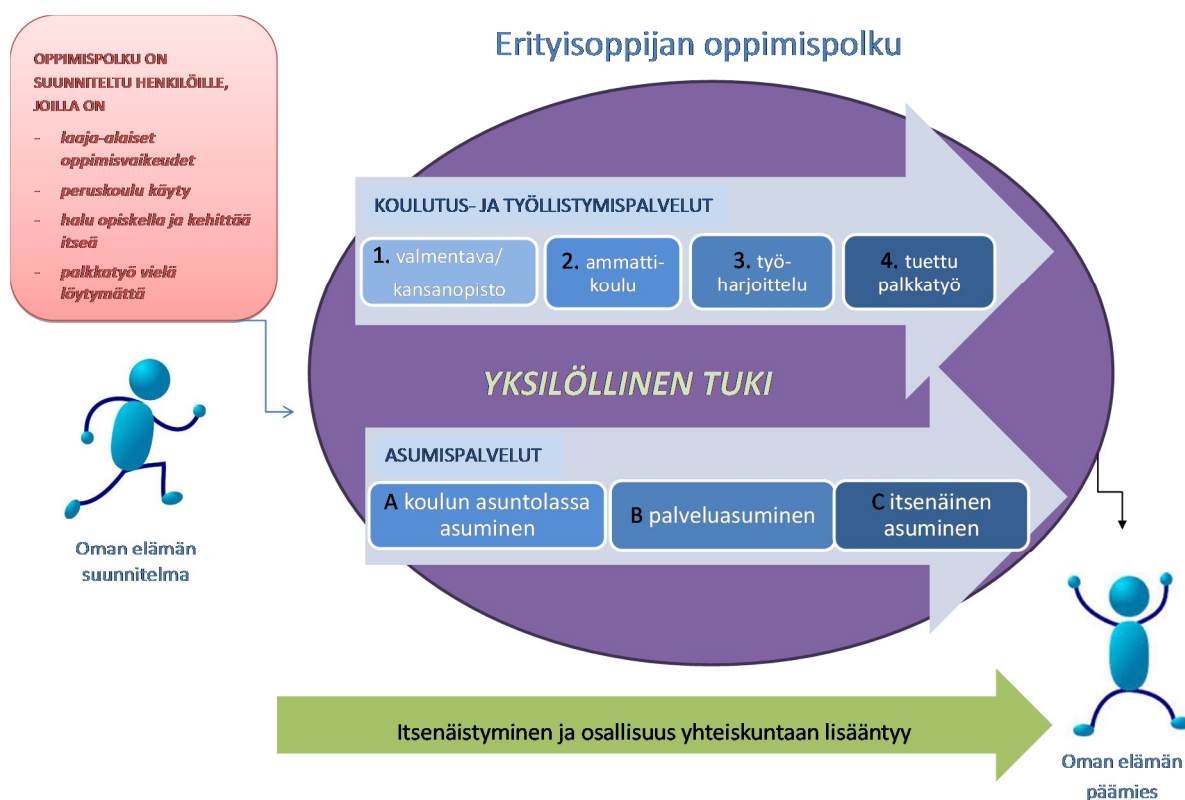
Ensimmäisen ohjausryhmän kokouksen jälkeen hankesuunnittelija tutustui toimijoihin paremmin vieraillemalla heidän luonaan. Lähialueen toimijoiden lisäksi hankesuunnittelija perehtyi Haapajärven erityisoppijoiden oppisopimuskoulutukseen, Reisjärven Kr. Kansanopiston erityislinjaan, Jyväskylän kaupungin Kätevään, joka vastaa vammaisten työllistymistä tukevasta toiminnasta sekä osallistui Helsingissä RATKO-projektin järjestämään seminaariin.

Erityisoppijan oppimispolku-hankkeen toimijoiden yhteistyö tiivistyi Jämsän Kristillisellä Kansanopistolla järjestettävissä kolmessa foorumissa. Ensimmäisenä oli työllistymisfoorumi 21.5., toisena koulutusfoorumi 26.5. ja viimeisenä pidettiin asumisfoorumi 2.6.2015. Foorumeiden pohjalta syntyi Elinikäisen oppimisen malli sekä prosessikuvaukset asiakaskartoituksesta, tuen ja ohjauksen antamisesta, asumispalveluista, osaamispalveluista, työllistymispalveluista sekä työpaikkakartoituksesta.

Kesä- ja heinäkuun hankesuunnittelija kirjoitti loppuraporttia. Elokuussa pidettiin toinen ohjausryhmän kokous sekä asumis- ja koulutusfoorumit. Syyskuussa pidettiin työllistymisfoorumi ja kolmas ohjausryhmän kokous. Työllistymisfoorumissa vierailijana olivat Minna Tarvainen Ratko-hankeesta ja Noora Västinen Vamlasin òErilainen, mutta niin samanlainenò-sarjakuvahankeesta. Viimeinen ohjausryhmän kokous pidettiin 11.9.2015.

2.4 Elinikäisen oppimisen malli

Hankkeessa kuvattu elinikäisen oppimisen malli (Kuvio 1) on suunnattu vammaisille ja erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille. Ensimmäistä kertaa myös heille on luotu malli, johon sisällytetään eri koulutuksista muodostuva kokonaisuus mahdollistaen jatkuvan oppimisen ja kehittymisen. Malli ottaa huomioon elämän kokonaisvaltaisesti, jossa asuminen, koulutus ja työllistyminen ovat omina alueina vaikuttaen kuitenkin kiinteästi toisiinsa. Ilman koulutusta työllistyminen voi olla vaikeaa ja taas koulutus ilman työllistymisen mahdollisuutta voi tuntua turhalta. Ei myös riitä, että tarkastellaan esimerkiksi vain asumista, jos muu elämä polkee paikallaan mielekkään työn puuttuessa eikä omaa paikkaa tunnu löytyvän yhteiskunnasta. Hankkeen nimi Erityisoppijan oppimispolku kuvastaa ihmiselämän kulkua läpi erilaisten elämänvaiheiden oppien ja oivaltaen.

Kuvio 1

Elinikäinen oppiminen terminä sisältää ajatuksen, että oppiminen ei rajoitu vain lapsuuteen ja nuoruuteen, vaan oppimista tapahtuu läpi elämän. Oppiminen kuuluu kaikille, mutta oppimisen tahti on yksilöllistä. Oppimista tapahtuu kaikilla elämän osa-alueilla, eikä oppiminen ole sidottu vain koulumaailmaan. Käsittelen tässä oppimista kolmesta näkökulmasta; formaalista, non-formaalista ja

informaalista. Formaali oppiminen on tavoitteellista ja muodollista ja se tähtää tutkintoon tapahtuen yleensä jossain koulutusorganisaatiossa. Non-formaali oppiminen puolestaan ei johda tutkintoon, mutta se voi olla hyvinkin strukturoitua ja se voi vaihdella hyvin formaalin ja informaalin oppimisen välimaastossa. Kansanopisto-opetus luokitellaan non-formaaliksi oppimiseksi. Informaali oppiminen on sitä arkipäivän oppimista, joka tapahtuu vapaa-ajalla ja töissä. Informaalissa oppimisessa korostuu oppijan oma toimijuus. (ks. Vaherva 1998, 158i 159.)

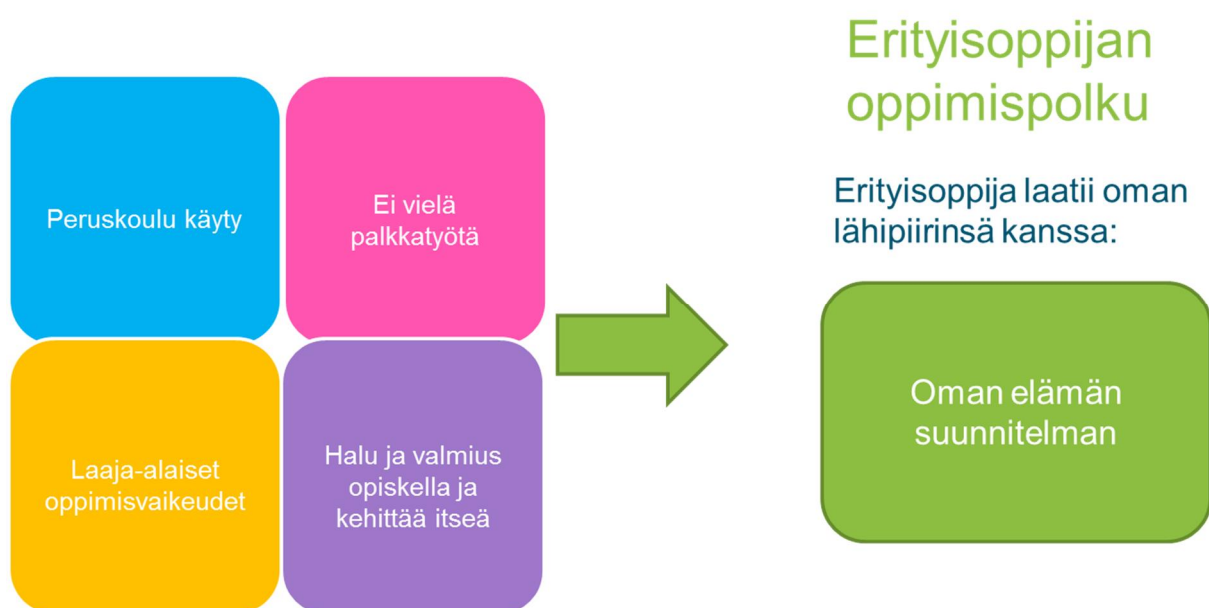
Elinikäisen oppimisen mallissa tukiryhmän avulla tehty henkilökohtainen oman elämän suunnitelma ohjaa oppimispolulla kulkua. Tukiverkko ja suunnitelmasta syntyvä selkeä päämäärä vähentävät syrjäytymisriskiä ja helpottavat polun nivelvaiheita; siirtymistä uuteen kouluun, työpaikkaan tai asuntoon. Suunnitelman avulla oppimispolusta tulee eheä kokonaisuus. Jokaiselle ihmiselle tuki ja ohjaus määräytyy yksilöllisesti riippuen henkilön vahvuuksista ja tarpeista. Oppimispolun tavoitteena on luoda erityistä tukea tarvitsevalle ihmiselle mahdollisuus tehdä omannäköinen elämä, jossa suurin päätäntävalta on henkilöllä itsellään. Tuen kautta henkilö voi päästä kiinni tuettuun palkkatyöhön sekä mahdollisimman itsenäiseen elämään ja asumiseen. Itsenäistyminen ei tarkoita yksinoloa tai yksin selviytymistä vaan asioiden tekemistä omalla tavalla, omaa elämäntapaa.

2.4.1 Asiakaskartoitusmalli

Asiakaskartoitusmallissa (Kuvio 2) näkyy, että erityisoppijan oppimispolku on suunniteltu henkilölle, jolla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, peruskoulu suoritettuna sekä valmius ja halu opiskeluun. Lisäksi henkilö on työtön. Erityisesti malli on suunniteltu henkilölle, jolla on oma motivaatio jatkokouluttautumiseen ja työntekoon. Henkilö, joka käy töissä ja asuu lähes itsenäisesti ei enää tarvitse elinikäisen oppimisen mallia eikä henkilölle, joka toimintakykynsä puolesta ei kykene koskaan koulunkäyntiin ja työhön, malli ei tuo mitään uutuusarvoa.

Tässä mallissa laaja-alaiseksi oppimisvaikeudeksi luokitellaan kehitysvammaisuus sekä òrajalla olevatò suuri heterogeeninen ryhmä, jossa yksilöllinen vaihtelu on suurta (Hirvonen 2010). Erityinen (spesifi) oppimisvaikeus esimerkiksi lukivaikeus ei riitä perusteeksi mallin käyttöön silloin, kun vaikeus kohdistuu pelkästään koulunkäyntiin. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet heijastuvat puolestaan osaamiseen ja elämänhallintaan sekä sitä kautta koko elämään asumiseen,

vapaa-aikaan, opiskeluun sekä työelämään. Ihmisillä, joilla on laaja-alaisista oppimisvaikeuksia, on muita suurempi riski syrjäytyä työelämästä ja keskeyttää opintonsa. Tämän hetken yksi suurimmista ongelmista on, että kouluaikana oppimisvaikeuksien kanssa kamppaileva saa paljon tukea koulun suorittamiseen, mutta työelämään siirtyessä tuen jatkuminen ei olekaan itsestään selvyyttä. Ilman työhönvalmennusta töihin pääseminen ja siellä pysyminen on osalle erityistä tukea tarvitseville ihmisille täysi mahdottomuus. Työnohjauksen ja työhönvalmennuksen tulisi olla automaatio joka paikkakunnalla, samalla tavoin kuin erityinen tuki koulussa. (ks. Nurmela 2000, Seppälä 2004.)

Kuvio 2

Erityisoppijan oppimispolku-hankkeen hankehakemuksessa käytettiin vielä termiä vajaakuntoinen. Jatkossa tilalla käytetään osatyökykyinen tai erityistä tukea tarvitseva välttyäksemme ihmisarvoa halventavalta ilmaukselta. Vajaakuntoinen tuo vahvan mielikuvan henkilöstä, joka ei ole täysivertainen. Myös lakiteksteissä vajaakuntoinen-käsite on nykyisin korvattu sanoilla vamma tai sairaus (esimerkiksi L 916/2012) Tässä hankkeessa osatyökykyinen on henkilö, joka kykenee tekemään töitä osa-aikaisesti, kun työtehtävä on räätälöity hänelle sopivaksi ja hän saa tehtävään työhönvalmennusta.

Elinikäisen oppimisen mallia käytettäessä yksilö laatii itse oman lähipiirinsä kanssa henkilökohtaisen *oman elämän suunnitelman*, joka koskettaa kaikkia osa-alueita asumista, koulutusta ja työllistymistä. Oman elämän suunnitelma tulisi olemaan Mind mapin tyylinen kuin

kartta, jonka kanssa lähdetään kulkemaan unelmia kohti. Oma palveluohjaaja antaisi Oman elämän suunnitelman tekemisen kotitehtäväksi ennen palvelusuunnitelman tekoa. Tavoitteena olisi, että jokainen erityistä tukea tarvitseva tekisi sen lähipiirinsä/tukiryhmänsä kanssa ennen palvelusuunnitelman tekoa. Suunnitelmaan henkilö kirjaa valitsemansa tukiryhmän avulla kaikki toiveensa ja haaveensa, mitä hän haluaisi tehdä ja miten hän voisi mahdollisesti ne saavuttaa sekä tuen tarpeet. Suunnitelma korostaa yksilön omaa motivaatiota, mikä on ensiarvoisen tärkeää oppimisen kannalta ja lisäksi se vahvistaa henkilön oman äänen kuulumista eikä jonkun ammattilaisen hänelle lokeroimia vaihtoehtoja. Henkilö on voinut esimerkiksi haaveilla muutosta toiselle paikkakunnalle, kun taas palveluohjaaja on voinut miettiä hänelle vaihtoehtoiksi vain oman paikkakuntansa asumisvaihtoehtot. (ks. Saloviita 1997, 119) Oman elämän suunnitelma tuo yksilön oman äänen esille vahvemmin ja se helpottaa palvelusuunnitelman tekemistä, kun asioita on pureksittu etukäteen.

Tukiryhmän kanssa yksilö piirtää kartan seuraavista asioista:

1. Henkilöhistoriani (aiemmat opinnot, asumisjärjestelyt, harrastukset, työkokemukset)
2. Toiveuneni (asuminen, koulutus ja työllistyminen)
3. Painajaisuneni
4. Millainen olen? (muut kertovat)
5. Vahvat puoleni ja lahjani
6. Mitä tarvitsen?
7. Mitä voimme tehdä asioiden onnistumiseksi?

Apuna voi käyttää Savaksen Suunnittelun omaa elämäni -vihkoa.

(http://www.savas.fi/userfiles/file/map/03_suunnittelun_omaa_elamaani.pdf)

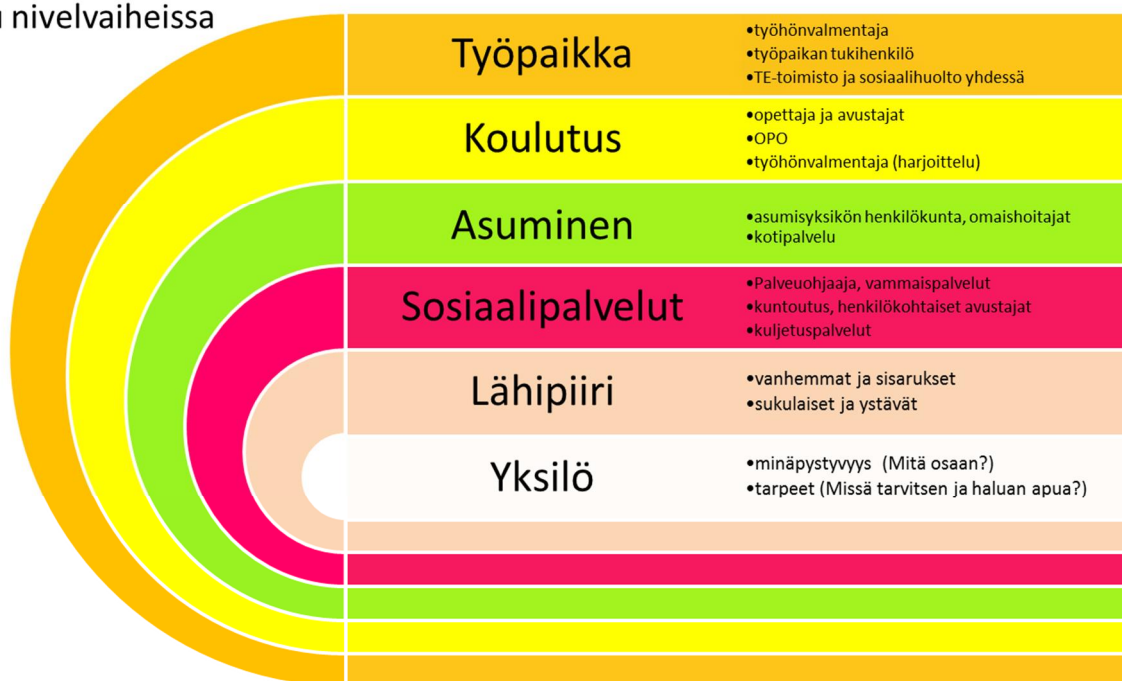
2.4.2 Tuen ja ohjauksen antamisen malli

Selvityshankkeen tuloksena kuvattu tuen ja ohjauksen malli (Kuvio 3) on käyttäjäkeskeinen. Keskiössä on yksilö vahvuuksineen ja tarpeineen. Mallin mukaan yksilö itse määrittelee, mitä apua ja tukea hän kokee tarvitsevansa ja haluavansa.

Tässä mallissa arviointi tuen tarpeista tehdään suhteessa ympäristöön, esimerkiksi työpaikkaan. Arviointi tapahtuu aina koherentissa ympäristössä. Esimerkiksi arviointia henkilön työpaikan

tuentarpeista on hyvin vaikea tehdä työkeskuksessa, sillä se ei vastaa avointen työmarkkinoiden työympäristöä. Myös psykologin vastaanoton todellisuus ei vastaa normaalia työympäristön tilannetta. Samalla tavoin kuin koulussa opettaja arvioi yhdessä oppilaan kanssa, mitä tukea oppilas tarvitsee koulusta suoriutuakseen, myös työpaikalla työhönvalmentaja tekee arvioinnin yhdessä osatyökykyisen kanssa itse työympäristössä. Tätä ympäristössä tehtävää arviointia kutsutaan funktionaalis-ekologiseksi arvioinniksi. Ekologisuus viittaa taitojen suhdetta ympäristöön ja funktionaalisuus puolestaan tehtävään tai tarkoitukseen; taito on tarpeellinen henkilölle siinä ympäristössä, jos jonkun toisen täytyy tehdä asia hänen puolesta. Arvioinnissa keskitytään puutteiden sijaan henkilön vahvuuksiin ja kykyihin. (Saloviita ym. 1997, 105i 111.)

Palveluohjaajan merkitys
korostuu nivelvaiheissa

Kuvio 3

Yksilöä lähinnä oleva tuki tulee lähipiiristä, perheeltä ja ystäviltä. Tämän jälkeen tulee yhteiskunnallinen tuki. Suomen sosiaalipalvelut ovat keskeinen hyvinvointipalvelujen kokonaisuus. Sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävä on tiedottaa asiakkaita sosiaaliturvasta sekä erilaisista tuki- ja palvelumuodoista (L 812/2000). Vammaispalveluohjaajan kanssa tehdään palvelusuunnitelma, johon kirjataan tuen tarve sekä palvelu- ja tukimuodot, joilla tarpeeseen pyritään vastamaan. Lisäksi merkitään koulutukseen ja työllistymiseen liittyvät toiveet ja tarpeet, ja sen perusteella ohjataan

asiakas asianomaisen viranomaisen luo. Palveluohjaajan rooli korostuu erityisesti nivelvaiheissa, kun siirrytään uuteen kouluun tai asuntoon. Palveluohjaaja on linkki eri toimijoiden välillä.

Erityistä tukea tarvitsevan henkilön asumista järjestäessä palvelut ja asunto tulisi erottaa toisistaan. Kunnan velvollisuus on järjestää vammaispalvelulain (L 380/1987) ja kehitysvammalain (L 519/1977) mukaisesti vammaiselle ihmiselle asumispalvelut pääsääntöisesti maksuttomina. Vuokran maksaa puolestaan asukas itse ja hän voi hakea siihen asumistukea. Erityistä tukea tarvitseva henkilö miettii kunnan palveluohjaaja kanssa millainen yksilöllinen asumispalvelu hänelle sopisi parhaiten. Palvelut voidaan räätälöidä joustavasti useammalta palvelun tuottajalta eikä ole pakko tyytyä ratkaisuun, jossa palvelut ja asunto tulevat samassa paketissa.

Kehitysvammaisten tukiliiton perustama kehitysvammaisten palvelusäätiö ostaa ja vuokraa asuntoja kehitysvammaisille sekä rakennuttaa uusia asuntoja. Heidän mukaan kukaan ei ole liian vaikeavammainen asumaan omassa kodissa. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2015, 4.) Omassa kodissa on oma keittiö ja wc sekä oma nimi ovesta, joten pelkkä huone ei ole koti. Autetusta asumisesta tai tehostetusta palveluasumisesta puhutaan silloin, kun henkilö tarvitsee ympärivuorokautisesti apua ja tukea. Ohjattu asuminen tai tavallinen palveluasuminen ja itsenäinen asuminen puolestaan ovat henkilöille, jotka tarvitsevat apua päivittäisissä toimissa.

Koulutukseen liittyvissä asioissa koulutuksen järjestäjä on vastuussa tuen ja ohjauksen antamisesta ja TE-toimistolla puolestaan on päävastuu vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden työllistämisestä sosiaalihuollon täydentäessä palveluita (Jämsän VAMPO). Tukea työnhakuun ja töiden tekoon tulee työhönvalmentajalta sekä työpaikan nimeämältä tukihenkilöltä.

3 Asuminen

Suomessa on arviolta noin 40 000 kehitysvammaista henkilöä, joista laitoksissa asui vuoden 2010 lopussa noin 1800 henkilöä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.) Vuonna 2010 hallitus hyväksyi periaatepäätöksen ohjelmasta Kehitysvammaisten asuminen ja siihen liittyvien palvelujen järjestäminen. Tämä KEHAS-ohjelma antaa oikeuden jokaiselle kehitysvammaiselle ihmiselle muuttaa asumaan niin kuin muutkin kuntalaiset sekä oikeuden saada tarvitsemansa palvelut (KEHAS 2010).

Periaatepäätös (KEHAS) kehottaa kuntia lakkauttamaan laitokset vuoteen 2020 mennessä

rakentamalla uusia asumisyksiköitä kuntiin ja miettimään yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Lähtökohtana tälle periaatepäätökselle on Suomen perustuslaki sekä YK:n vammaissopimus, jonka mukaan ihmisellä on oikeus itse päättää kenen kanssa asuu ja missä asuu. Kenenkään ei tulisi käyttää asumisratkaisua, jonka joku muu on päättänyt. KEHAS sisältyy Suomen vammaispoliittiseen ohjelmaan VAMPOon kohtaan 7. sekä tukeutuu YK:n vammaissopimukseen artiklaan 19. Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä. (Mietola ym. 2013, 8.)

Valtakunnallinen kehitysvammaisten asumisen ohjelma (KEHAS) lisäksi on alueellisia KEHAS-ohjelmia. Jämsä kuului aikaisemmin Keski-Suomen sairaanhoitopiiriin. Nykyisin Jämsä on osa Pirkanmaan sairaanhoitopiiriä ja sen myötä osa Pirkanmaan KEHAS-ohjelmaa. Jämsän ollessa osa Keski-Suomen sairaanhoitopiiriä laitokset lakkautettiin Keski-Suomessa. Pirkanmaan sairaanhoitopiiri on laitosten lakkauttamisessa jäljessä ja käytöstä löytyy edelleen muutama laitos.

Jotta KEHAS-ohjelma toteutuisi, on perustettu rahastoja, joiden avulla kunnat voivat rakentaa laitosasumisen tilalle yksilöllisiä asumisvaihtoehtoja. KEHAS-ohjelmaan kiinnitetyllä ARA:n

rahoituksella Jämsään on valmistumassa 10 asunnon asumisyksikkö Lukkoilantielle. Asuntoryhmää suunniteltaessa tulevat asukkaat pääsivät itse vaikuttamaan, millainen koti heille tulee. ARA noudattaa Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan laatukriteerejä asuntojen rakentamisessa, mikä näkyy muun muassa määräyksinä asunnon vähimmäispinta-alasta sekä vaatimuksena omasta keittotilasta ja kylpyhuoneesta. Laatukriteerit määrittävät myös, että asuntoryhmässä saa olla enintään kymmenen asuntoa ja että niiden pitää sijaita tavallisella asuinalueella eikä päivätoimintaa saa järjestää asumisyksikön yhteydessä.

Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa (VAMPO 2010) yhtenä osa-alueena on esteetön rakentaminen, joka on vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen rakentamismääräyskokoelma (F1 Esteetön rakennus, F2 Rakennuksen käyttöturvallisuus, G1 Asuntosuunnittelu) määrittää uusien asuntojen rakentamiselle tietyt ehdot, jotta uusista asuinrakennuksista tulisi esteettömiä. Myös vanhoja asuntokantoja tulisi tehdä esteettömiksi. Esteettömyys lisää esimerkiksi pyörätuolilla liikkuvalla valinnanvaraa asuntoa etsiessä. Muuttaminen tavalliseen taloon ja omaan asuntoon lähelle palveluja tavallisen yhteiskunnan keskelle on perusoikeus, joka tulisi mahdollistaa mahdollisimman monelle. Se lisää osallisuutta ja luo vähemmän segregoituneen arjen. Tällä hetkellä palvelut ja asuminen kulkevat aikalailla käsi kädessä Jämsässä. Palvelusetelin käyttöönotto voisi mahdollistaa palvelun ostamisen muualtakin eikä palvelu automaattisesti tulisi asunnon vuokrauksen mukana.

Muutos kotikuntalaissa (L 201/1994, 3 a § 30.12.2010/1377) antaa sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköissä tai vastaavissa olosuhteissa hoidossa olevalla henkilöllä vapauden valita kotikuntansa. Asumiskustannukset jäävät kuitenkin edellisen kunnan maksettavaksi sekä päivätoiminnasta peritään kotikunnalta kultakin päivältä kuntakorvaus. Tämä muuttunut laki mahdollistaa Jämsän Kr. Kansanopiston erityislinjalle opiskelemaan tulevien jäädä asumaan Jämsään pidemmäksikin aikaan tai jopa pysyvästi. Keski-Suomen Hoivataito Oy avaa yksityisen hoivayksikön Jämsään palvelemaan ennen kaikkea näitä muualta tulevia, jotka tarvitsevat erityistä tukea asumisessa. Hoivataidon ajatuksena, samoin kuin kunnan omilla yksiköillä, on tukea erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä itsenäistymään niin elämässä kuin asumisessa. Tavoitteena on tukea henkilön itsemääräämistä ja rajoittaa sitä vain silloin, kun henkilö on vaaraksi itselle tai muille.

Vuonna 2000 säädettiin uusi sosiaalihuollon asiakaslaki, johon on kirjattu asiakkaan itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus osallistua palvelujen suunnitteluun (L 22.9.2000/812, 8 §) Laista huolimatta itsemääräämisoikeus ei kuitenkaan aina toteudu ja vaikutusvalta päätöksenteossa

asiakkaalla on aika minimaalinen. Lakiuudistus itsemääräämisoikeuslaista on tekeillä. Hallitus antoi siitä esityksen eduskunnalle 28.8.2014. Laki jumittui kuitenkin perustuslakivaliokuntaan ja laki ei ole astunut vieläkään voimaan. Lailla pyritään vähentämään rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä vahvistamaan asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta.

Kun ei ole yhtenäistä lakia itsemääräämisoikeudesta, työntekijöillä on hyvin kirjavat käsitykset siitä, missä asioissa voi rajoittaa. Missä menee heitteillejätön raja? Voiko esimerkiksi lääkkeiden ottoon pakottaa? Laitosten lakkauttamisesta huolimatta laitostytänteet voivat elää ja laitosten vanhat työntekijät saattavat huomattaankin uusintaa vääräksi todettuja rajoitusmalleja. Teoksessa Yhteiset eurooppalaiset suositukset laitoshoidosta yhteisöllisiin palveluihin siirtymiseksi (2012, 25.) laitoksena voidaan nykyisin nähdä kaikkia niitä asumisyksikköjä, joissa asukkaiden itsemääräämisoikeudet eivät toteudu:

***Laitos** onkin mikä tahansa asumispalvelu, jossa
Asukkaat on eristetty muusta yhteisöstä ja/tai pakotettu asumaan yhdessä
Asukkailla ei ole riittävää määräysvaltaa elämästään tai heitä koskevista päätöksistä
Aitse organisaation vaatimukset ovat tärkeämpiä kuin asukkaiden yksilölliset tarpeet.*

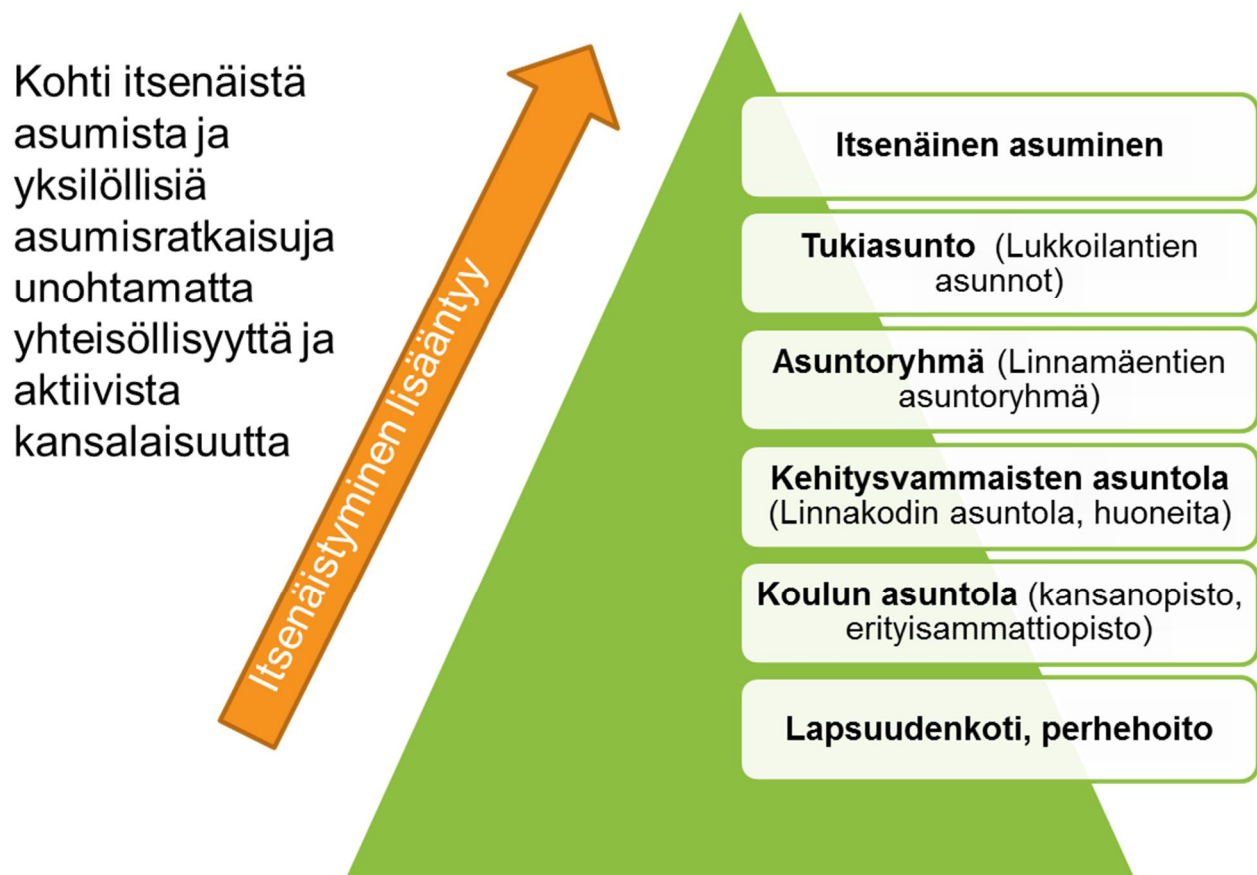
Toisen tasavertainen kohtaaminen ja kuunteleminen ovat tärkeimpiä asioita, jotka mahdollistavat itsemääräämisoikeuden.

Tuettu päätöksenteko (ks. Savas) auttaa erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä tekemään valintoja omasta elämästä toisen ihmisen avustamana. Tuettu päätöksen teko vahvistaa henkilön oma äänen kuulumista ja itsemääräämisoikeutta. Tukihenkilön antama tieto päätettävästä asiasta auttaa tuettavaa tekemään valintoja. Jos tuettava ei ymmärrä mistä puhutaan, tekevät muut helposti päätöksen ja valinnan hänen puolesta. Tukihenkilön olisikin kerrottava tuettavalle päätettävästä asiasta mahdollisimman selkeästi ja yksinkertaisesti. Vaikeita sanojen ja asioiden ymmärtämistä helpottavat selkokuvat ja selkokieli. Lähipiiri tuo tuettavan ääntä kuuluviin silloin, kun tuettavalla on vaikeuksia ilmaista itseään, mutta he eivät kuitenkaan tee päätöksiä hänen puolesta. Tuettava on itse oman elämänsä paras asiantuntija. Hän tietää parhaiten millaista elämää hän haluaa viettää. (Saloviita 1997, 87i 88.)

Nykyinen sosiaalijärjestelmä tukee varhaista puuttumista. Kuntoutus ja terapiat pyritään aloittamaan mahdollisimman varhain. Muun muassa tuettua päätöksentekoa harjoitellaan nuoresta lähtien. Erityistä tukea tarvitsevat nuoret ovat hyvin valveutuneita omista mahdollisuuksistaan ja haaveilevat omasta kodista samalla tavoin kuin muutkin nuoret. Tulevaisuudessa kuntoutuksen

asiakkaat ovatkin aktiivisia osallistujia ja päätöksentekijöitä sekä yhä enemmän kuluttajia, jotka ostavat tarvitsemansa palvelut (Sipari & Mäkinen 2012, 13).

3.1 Asumispalveluprosessi

Kuvio 4

Asumispalveluprosessi (Kuvio 4) alkaa lapsuudenkodista. Muutosprosessissa tulisi korostaa henkilön omia voimavaroja ja hänen omaa halua muutokseen (Sipari & Mäkinen 2012, 20). Muutto lapsuuden kodista omaan asuntoon voikin olla pitkä prosessi ja se tulisi tapahtua asteittain. Muutto uuteen paikkaan voi saada ihmisessä aikaan psyykkistä ahdistusta, jos kaikki tapahtuu äkkiä ja uudesta paikasta ei löydykään uusia ihmissuhteita ja kaikki tuntuu erilaiselta ja jopa pelottavalta. Sen takia olisi tärkeää valmistautua muutokseen muuttovalmennuksella ja muuttosuunnitelmalla. Kunnan palveluohjaajalla sekä henkilön läheisillä kuten vanhemmilla on muutossa tärkeä rooli. Palveluohjaajan avulla käydään läpi eri vaihtoehtoja sekä osallistutaan muuttovalmennukseen.

Savas (Savon vammaispalvelusäätiö) toteuttama Minun asumisen polkuni (Map) -projekti 2010i 2014 tuotti materiaalia, jonka avulla erityistä tukea tarvitseva henkilö voi tuetun päätöksenteon tavoin suunnitella omaa asumista ja arvioida asumiseen tarvittavaa tukea. Jotta järjestetty tuki ja palvelut mahdollistaisivat palvelun saajalle mahdollisimman oman näköisen elämän, kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (2011) on tuottanut Yksilöllisen tuen laatukriteerit asumista koskeville palveluille. Laatukriteerit on tarkoitettu kuntien ja yksityisten palveluiden tuottajille. Kriteerien lähtökohtana ovat henkilön yksilölliset tarpeet, ei muiden sanelemat.

Lapsuudenkodista irtaantuminen on jokaiselle nuorelle itsenäistymisen paikka, myös erityistä tukea tarvitsevalle nuorelle. Koulun asuntolaan muuttaminen voi helpottaa itsenäistymistä, kun asuntolassa asutaan vain osan viikkoa ja läheltä löytyvät turvalliset aikuiset ja ystävät. Jämsän Kr. Kansanopisto on noin 150 opiskelijan sisäoppilaitos, jossa kaikki opiskelijat asuvat asuntolassa aina kymmenen päivän jaksoissa. Erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat asuvat samoissa asuntoloissa kuin muutkin nuoret. Arki on hyvin yhteisöllistä eikä illan harrastusmahdollisuuksia ole rajattu erityistä tukea tarvitsevilta, vaan he ovat mukana urheiluiissa ja kuoroharrastuksissa siinä missä muutkin nuoret omien mieltymystensä mukaan.

Suvi Erkko (2013, 87) toteaa tutkielmassaan Kansanopisto-opintojen rooli opiskelijan elämän nivelvaiheessa kansanopiston vaikuttaneen kokonaisvaltaisesti ja positiivisesti tutkittavien omaan elämään syrjäytymisen ehkäisijänä. Erkon (2013, 96) mukaan opistossa tulevaisuuden kuvat selkenivät sekä aktiivinen kansalaisuus lisääntyi opistovuonna sekä yhteisöllisyyttä korostettiin. Erkko (2013, 93) lisäsi aktiiviseen kansalaisuuteen opistossa muun muassa vastuunottamisen lähimmäisestä.

Yhteisvastuullisuus ja toisen auttaminen ovat myös Jämsän Kr. Kansanopiston toiminnan peruspilareita. Kansanopistolla toimii oma ystäväkerho, jonka tarkoituksena on viritellä toiminnallisuutta erityistä tukea tarvitsevien sekä muiden linjojen opiskelijoiden välillä. Osa muiden linjojen opiskelijoista avustaa viikoittain erityislinjan tunneilla, mikä lisää yhteistä toimintaa. Selvityshankkeen asumisfoorumissa nousikin esille kehitysvammaisten ja erityisoppijoiden ystävätoiminnan viritäminen Jämsässä laajemmin. Jämsän ammattiopiston opiskelijat voisi koordinoita mukaan toimintaan.

Kansanopisto on vuoden kestävä opinkokonaisuus, johon ei ole tarkoitus jäädä loppuelämäksi. Lapsuudenkotiin muuttaminen opiston jälkeen on yksi vaihtoehto. Usein kuitenkin erityistä tukea

tarvitsevien opiskelijoiden vanhemmat ovat iäkkäitä, jolloin vaihtoehdoksi tulee lähteä rakentamaan itsenäistä asumispolkua. Sopivia vaihtoehtoja voisi olla ryhmäkoti tai asuntoryhmä, jossa on tarvittaessa ympärivuorokautinen valvonta tai sitten tukiasunto, johon palvelut kuuluvat automaattisesti tai sitten ostettuna. Myös toiselle paikkakunnalle on mahdollista muuttaa kotikuntalain (L 201/1994, 3 a § 30.12.2010/1377) muututtua.

Muutto uudelle paikkakunnalle lisää kuitenkin mietittävää. Esimerkiksi miten päivätoiminta järjestyy? Oman kunnan palveluohjaaja on suuressa roolissa, sillä lähtökunta maksaa asumisen ja päivätoiminnan uudella paikkakunnalla. Toinen muutossa vastuullinen on palvelun- ja asumisenjärjestäjä uudessa kunnassa. Jämsässä helmikuussa 2016 aloittava yksityinen asumispalveluja tuottava hoivayksikkö Keski-Suomen Hoivataito Oy järjestää asiakkailleen myös työ- ja päivätoimintaa. Tällainen kokonaispalvelu helpottaa toiselta paikkakunnalta muuttavaa, kun tekemistä ja ystävyyssuhteita löytyy heti, eikä niitä tarvitse lähteä etsimään toisilta palvelun tuottajilta. Toisaalta koko elämän pyöriminen saman talon ympärillä on omiaan segregoimaan arkea ja yhteydet muuhun yhteiskuntaan voi jäädä vähäisiksi. Kehitysvamma-alan neuvottelukunnan yleisen suosituksen mukaan asuntojen yhteyteen ei tulisi rakentaa päivätoiminnan tiloja (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010). Vammaispalvelun käsikirjan mukaan päivätoiminnan järjestäminen asumisyksikön yhteydessä olevissa erillisissä tiloissa on kuitenkin nykyisellä lainsäädännöllä mahdollista.

Päivätoiminnan avulla voidaan myös edistää sosiaalista vuorovaikutusta, joka parantaa elämän laatua ja ennaltaehkäisee psyykkisiä vaikeuksia. Päivätoiminnan tarkoituksena on lisätä vaikeasti vammaisten kontakteja asunnon ulkopuolella, mutta päivätoimintaa on kuitenkin edelleen mahdollista järjestää esimerkiksi palveluasumisyksikön erillisissä tiloissa. (Vammaispalvelun käsikirja 2015.)

Liitteestä 1 löytyy tiedot Jämsässä toimivista Kaupungin omistamista ja yksityisistä asumispalvelujen tuottajista.

4 Koulutus

Suunnitteluhankkeessa kuvatus palvelurakenteen tavoite on lisätä erityisoppijoiden ammattiin kouluttautumista, sillä pelkällä peruskoulututkinnolla on vaikea työllistyä. Koulutus luo tasa-arvoa

ja sen avulla työllistyminen on helpompaa. Stakesin tutkimuksen mukaan suurimmalla osalla vammaisista koulutustaso on alhaisempi verrattuna väestön keskimääräiseen koulutustasoon, mikä puolestaan vaikeuttaa työnsaantia. Todella huono tilanne työmarkkinoilla on heillä, joiden terveydentilan vajavuus yhdistyy heikkoon koulutustasoon. (Linnakangas ym. 2006.) Parantamalla vammaisten koulutusta kohennetaan samalla heidän asemaansa työmarkkinoilla.

Vuoden 2013 alusta voimaan tullut nuorisotakuu (Dnro TEM066:00/2011, TEM/1740/00.04.01/2011) sisältää koulutustakuun, joka asettaa etusijalle peruskoulusta päässeet ja ilman koulutuspaikkaa olevat ammatilliseen koulutukseen haettaessa. Kirjeessä, Nuorisotakuun tavoitteet ja sisältö toimijoille, on erikseen mainittu erityisryhmät:

Nuorisotakuu koskee kaikkia nuoria mukaan lukien erilaiset erityisryhmät, kuten vammaiset, maahanmuuttajat tai kulttuurivähemmistöt. Näihin kuuluvilla nuorilla on myös usein eriytyvät tuen ja kuntoutuksen tarpeensa. Esimerkiksi vammaisten nuorten sosiaali-, terveys- ja muut kuntoutuspalvelut ovat avainasemassa nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden varmistamiseksi. Terveystenhuollon palveluihin kuuluvat muun muassa lääkinnällinen kuntoutus ja sen osana apuvälinepalvelut. Sosiaalihuolto ja kehitysvammaisten erityishuolto järjestävät työllistymistä tukevaa toimintaa, työhönvalmennusta sekä työtoimintaa vammaisille nuorille. Kansaneläkelaitos tarjoaa erilaisia kuntoutuspalveluita vammaisille henkilöille. Palveluissa on tärkeää katsoa vammaisen nuoren tilannetta kokonaisvaltaisesti, jotta polku koulutukseen ja työelämään ei katkea erityisesti siirtymävaiheissa. (Nuorisotakuun tavoitteet ja sisältö - Kirje nuorisotakuu alueellisille ja paikallisille toimijoille 2013, 11.)

Koulutustakuu koskee siis myös erityistä tukea tarvitsevia. Ammatillista opetusta erityisen tuen tarpeessa oleville opiskelijoille järjestetään ammatillisissa erityisoppilaitoksissa (Bovallius), ammatillisten oppilaitosten erityisopetuksen linjoilla ja erityisryhmissä, ammatillisissa oppilaitoksissa (Jämsän ammattiopisto) samoissa ryhmissä muiden opiskelijoiden kanssa, kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, aikuiskoulutuskeskuksissa sekä liikunnan koulutuskeskuksissa ja tuettuna oppisopimuskoulutuksena (Opetushallitus 2015). Suora siirtyminen peruskoulusta ammattikouluun voi kuitenkin olla erityisoppijoille haasteellista, joten tähän siirtymävaiheeseen on kehitetty valmentavat koulutukset VALMA ja TELMA. VALMA-koulutus (60 osp) valmentaa ammattiopintoihin ja se kestää noin vuoden verran. TELMA-koulutus (60 osp) puolestaan valmentaa työhön ja itsenäiseen elämään ja se voi joissakin yksittäisissä tapauksissa johtaa ammatillisiin opintoihin. TELMA-koulutuksen kuvaus työhön valmentavana on harhaanjohtava, sillä erittäin harva TELMAN käyneistä siirtyy avoimille työmarkkinoille. Noin kolme vuotta kestävässä TELMA-koulutuksessa tukitoimet ovat VALMAa laajemmat. Aina ei ole

ihan selkeää kumpaan VALMAan vai TELMAan erityisoppijan tulisi hakea.

VALMAN ja TELMAN lisäksi kansanopistojen tarjoamat erityislinjat ovat omana lisänä helpottamassa ammatillisiin opintoihin siirtymistä. Opistoissa opetellaan elämäntaitoja ja aktiivista kansalaisuutta, mikä lisää yksilön toimijuutta sekä yhteiskuntaan osallisuutta ehkäisten samalla syrjäytymistä. (ks. Erkko 2013, Opetushallitus & Luovi 2014) Kansanopisto-opetus on parhaimmillaan voimaannuttava. Opetushallituksen rahoituksen turvin kansanopistoyhdistys on toteuttanut kehityshankkeen, joka on suunnitellut kansanopistojen erityistä tukea tarvitseville ryhmille yhteisen valtakunnallisen suosituksen opintojen kuntouttavasta mahdollisuudesta. Näihin kansanopistoissa järjestettäviin opinnollisen kuntoutuksen ohjelmiin on erityisryhmillä mahdollisuus saada opintotietä. Opinnollinen kuntoutus on opiskeluun yhdistetty kokonaisvaltainen prosessi, joka kehittää oppimisvalmiuksia, psykososiaalisia taitoja sekä oman elämänhallinnan taitoja. Taustalla on konstruktivinen oppimiskäsitys ja voimaantumiseen perustuva kuntoutumiskäsitys. (ks. Opetushallitus & Luovi 2014)

Opinnollisen kuntoutuksen opetukseen liittyvistä osa-alueista (elämänhallintataidot, psykososiaaliset taidot, oppimaan oppimisen taidot, kansalaistiedot ja -taidot ja ammatillisesti sivistävät aineet) opistot valitsevat omien painotusten mukaan itsellensä sopivimmat. Jokaiselle opiskelijalle tehdään yhteistyössä oma HOJKS, jossa opinnollisen kuntoutuksen tavoitteet kirjataan ylös pedagogisen arvioinnin jälkeen. (ks. Opetushallitus & Luovi 2014) Kansanopisto toimii myös virkistysvuotena silloin, kun vuodet toisensa jälkeen ovat samanlaisia esimerkiksi työ- ja päivätoimintakeskuksissa.

Omat mieltymykset ja vahvuudet ohjaavat opiskelijaa valitsemaan itselleen sopivan ammatillisen koulutuksen. Valinta voi olla kuitenkin hankala, jos ei ole konkreettista tietoa, mitä koulutus pitää sisällään. Erityisammattioppilaitoksiin voikin tehdä koulutuskokeiluja ja tutustumisjaksoja, mitkä helpottavat opiskelupaikan valintaa. Selvityshankkeen koulutusfoorumissa nousi esille tutoreiden ja vertaisoppijoiden merkitys koulutukseen hakeutuessa. Ehdotuksena tuli, että jo peruskouluissa pitäisi olla esittelyjä erityisammattiopistojen eri linjoista ja kertojina pitäisi olla ammattiopistojen sen hetkiset opiskelijat. Tutor, vertaisoppija voi innostaa aivan eri tavalla kuin koulutuksen järjestäjä sekä antaa konkreettista tietoa koulun käymisestä ja siellä selviämisestä.

Nykyisin kaupungit ovat valmiimpia tekemään maksusitoumuksia koulutuksista ympäri Suomen sen mukaan, mistä koulutuksesta erityisoppilas on kiinnostunut. Erot ovat kuitenkin vielä suuret eri

kuntien välillä. Tilanne pitäisi muuttua vammaislainsäädännön uudistuttua. Uudistuksessa luodaan yhtenäinen lakipaketti, joka yhdistää vammaispalvelulain (L 380/1987) ja kehitysvammalain (L 519/1977) uudeksi vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi. Uudistamistyöstä on tehty loppuraportti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015), mutta uudistuksen jatkotyöstämisestä päättää tämän vuoden toukokuussa aloittanut hallitus.

Ammatillisen koulutuksen jälkeen työllistyminen ei kuitenkaan ole taattua.. Esimerkiksi erityisoppilaitoksen taidepuolen koulutuksen käyneellä voi olla hyvin vaikea löytää omaa alaa vastaavaa työpaikkaa. Koulujärjestelmät ovatkin vielä kankeita ennustamaan tulevia ammatteja ja yhteiskunnan muutoksia. Koulutuksen aikana olisikin tärkeä olla kiinteästi yhteydessä työelämään.

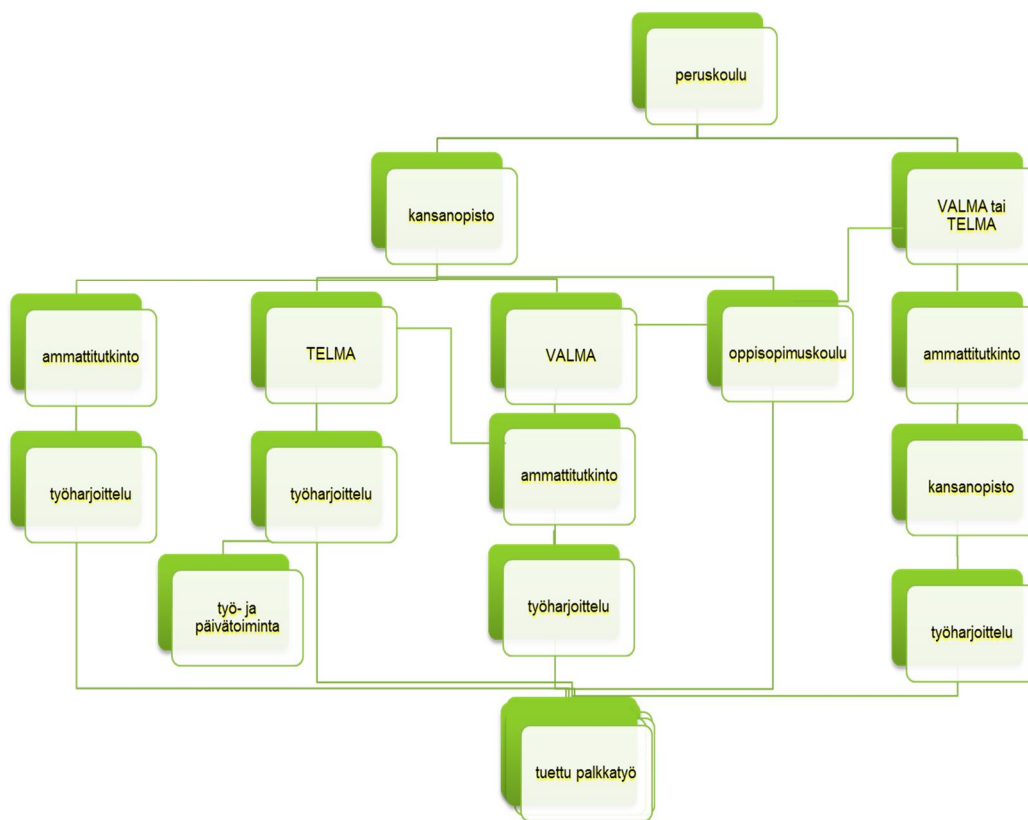
Työssäoppimisjaksot, työvaltainen oppiminen, opinnollistaminen ja tuettu oppisopimuskoulutus ovat tällä hetkellä avainsanoja työelämään. Opinnollistamisella tarkoitetaan tutkinnon osien suorittamisella aidoissa työelämäntilanteissa eli työpaikalla tehty työ muutetaan osaksi opintoja. Perustutkintojen muuttuminen 120 opintoviikosta 180 osaamispisteeksi syksyllä 2015 mahdollistaa yksilöllisten opintopolkujen suunnittelun, kun valinnaisten opintojen määrä lisääntyy ja opiskelija voi korvata niitä esimerkiksi työpaikalla tehtävällä työllä. Opintopisteet kertyvät opintorekisteriin sitä mukaan, kun opiskelija osoittaa osaamistaan. (ks. Kuivalahti & Hakala. 2014, 32.) Osaamispisteet tukevat myös erityisopiskelijan opintoja yleisessä ammatillisessa koulussa, kun opinnot mukautetaan henkilön kykyjen mukaan. Keskiössä on henkilön osaaminen ja vahvuudet. Yleisestä ammattioppilaitoksesta voi tehdä erityisammattiopistoon 2-6 viikon konsultaatiojakson silloin, kun opinnot eivät suju yleisessä ammattiopetuksessa. Tästä konsultaatiojaksosta käytetään nimitystä ponnahdusjakso.

Tuettu oppisopimuskoulutus on tällä hetkellä yksi parhaiten vammaisia työllistävä koulutus. (ks. Hevosmaa ja Irjala 2014) Koulutuksessa opiskelija on määräaikaissa työsuhteessa työnantajaan ja hän saa palkkaa siltä ajalta. Tutkinnosta ja henkilökohtaisesta opetussuunnitelmasta riippuen yhdestä kolmeen vuotta kestävässä koulutuksessa yhdistyy työjaksot ja teoreettiset opiskelujaksot. Opiskelu tapahtuu 70i 80-prosenttisesti työpaikalla ja sopii erityisen hyvin henkilölle, jolle käytännön läheinen työote sopii koulun penkillä istumisen sijaan. Oppisopimuskoulutuksen tietopuoleisen koulutuksen toteuttaisi jatkohankkeessa Bovallius-ammattiopisto yhdessä Jyväskylän oppisopimuskeskuksen kanssa.

Opiskelija voi hakea oppisopimuskoulutuksen ajalle tukea palkkaukseen Kelalta kuntoutusrahan

muodossa tai vaihtoehtoisesti palkkatukea TE-toimistosta. Kuntoutusraha maksetaan työnantajalle palkkauskustannusten helpottamiseksi. Opiskelija voi hakea lisäksi vammaistukea ja yleistä asumistukea. Työkyvyttömyyseläkettä saava joutuu lakkauttamaan eläkkeen opiskelun ajaksi, sillä palkan suuruus estää eläkkeen maksamisen. Kahden opiskeluvuoden jälkeen eläkkeen lepäämään jättäminen pitää katkaista vähintään kolmeksi kuukaudeksi voimassa olleen lain (L 738/2009, 6§) mukaan. Oppisopimuskoulutuksen suosiota viivästyttää se, ettei sitoutuneita työnantajia ole aina tarjolla.

4.1 Osaamispalveluprosessi

Kuvio 5

Elinikäisen oppimisen malliin on sisällytetty eri koulutusmahdollisuuksista muodostuva osaamispalvelukokonaisuus, johon voi kuulua mm. ammatillista erityisopetusta, kansanopiston erityislinjoja, tuettua oppisopimuskoulutusta ja työharjoittelua. Malli (Kuvio 5) lähtee peruskoulun suorittamisesta ja päämääränä on tuettu palkkatyö. Jokaisella henkilöllä koulutuspolku on

yksilöllinen. Toinen tarvitsee enemmän valmennusta akateemisiin taitoihin. Toisella taas tuen tarpeet voi liittyä itsenäistymiseen ja oman elämänhallintaan. Omasta kiinnostuksesta sekä tuen ja valmennuksen määrästä riippuen yksilö valitsee tukiryhmän tuen avulla itselleen sopivimman koulutuspolun.

5 Työllistyminen

Suomen perustuslain (L 731/1999, 18§) mukaan jokaisella kansalaisella on oikeus työhön. Tämä koskee myös vammaisia. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (artikla 27) kuuluttaa samaa oikeutta. Vammaisilla ihmisillä on samanlainen oikeus työntekoon kuin muillakin. Tällä hetkellä vammaisista vain noin 400i 500 henkilöä ovat työllistyneet oikeaan palkkatyöhön (Vesala ym. 2015, 25). Työ mahdollistaa ihmiselle ansaita oma elantonsa, välttää köyhyyskierre sekä syrjäytyminen. Vuoden 2015 alusta voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki (L 1325/2014) kieltää syrjinnän (8§) niin koulutukseen kuin työhön valinnassa. Lisäksi työnantajalla on yhdenvertaisuuslain (15§) sekä työturvallisuuslain (L 738/2002) perusteella velvollisuus edistää henkilön työssä pysymistä.

Työvoimahallinto on Suomessa vastuussa työttömien työllistämisestä. Tästä työttömien joukosta osa on osatyökykyisiä, joilla on vamma tai sairaus. Kunnan sosiaalitoimen tehtävä on täydentää työvoimahallinnon palveluja järjestämällä muun muassa vammaisten työllistymistä tukevaa toimintaa ja vammaisten työtoimintaa (sosiaalihuoltolaki 27 d §). (Jämsän ja Kuhmoisten Vampo 2013i 2015, 35i 36.) Yhteistyö sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kanssa vielä on useimmalla paikkakunnalla vajaata. Siirtymät TE-toimiston palveluihin ovat harvinaisia. Usein jäädään ei-työsuhteiseen työtoimintaan eli avotyöhön. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 36i 37.) Vuoden 2013 alusta lähtien myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat voineet käyttää TE-toimiston palveluja, kun laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (L 916/2012) muuttui.

Tämän selvityshankkeen alkaessa Jämsän kunnassa vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta (sosiaalihuoltolain 27 d §) keskittyi avotyön järjestämiseen eivätkä vammaiset henkilöt olleet tuetussa palkkatyössä. Lisäksi ohjaus TE-toimiston asiakkaaksi oli hyvin vähäistä. Tästä päätellen tämän hetken järjestelmä ei tue osatyökykyisen työllistymisen ketjua oikeaan palkkatyöhön. Yhteistyön puute paikallisen TE-toimiston, sosiaalihuollon ja paikallisten yritysten välillä pysäyttää erityistä tukea tarvitsevan urakehityksen. Jämsän VAMPOon on listattu

seuraavanlaisia keinoja, joilla voi edistää vammaisten nuorten työllistymistä:

Keskeisiä keinoja poistaa erityisesti nuorten vammaisten työllistymisen esteitä ovat yksilöllinen ammatinvalinnan ohjaus ja neuvonta, yksilöllinen työhönvalmennus samoin kuin työ- ja opetushallinnon yhteistyö ja aktiivinen tuki nuoren työelämään kiinni pääsemiseksi. (Jämsän ja Kuhmoisten vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2013–2015, 34)

Tähän keinolistaan voisi lisätä vielä tuettu oppisopimuskoulutus ja henkilökohtainen budjetointi. Yksilölliseen työhönvalmennukseen liittyy voimakkaasti tuetun palkkatyön käsite. Seuraavaksi käydään läpi nämä keinot yksityiskohtaisemmin sekä niiden toteutuminen Jämsässä.

Jämsässä kehitysvammaisen **yksilöllisestä ammatinvalinnanohjauksesta ja i neuvonnasta** päävastuu on palveluohjaajalla sekä peruskoulun erityisopettajalla. Palveluohjaajan kanssa laadittavan palvelusuunnitelmaan kirjataan henkilön toiveet ja ajatukset, siitä mitä hän toivoo tulevaisuudelta koulun ja työn suhteen peruskoulun jälkeen. Peruskoulussa erityisopettajan kanssa mietitään jatkovaihtoehtoja ihan niin kuin muutkin nuoret mieltivät. Valmentavaan koulutukseen siirtyessä, taas valmentavan opettajan kanssa mietitään jatkosuunnitelma valmiiksi.

Jämsässä nivelvaiheet menevät tällä hetkellä työharjoitteluun asti melko hyvin, mutta sitten kehitys pysähtyy. Avotyöhön jämähdetään, vaikka se on tarkoitettu vain väliportaaksi työelämään, eikä siirtoa tuettuun palkkatyöhön tapahdu ollenkaan. Palvelusuunnitelmaa tulisikin päivittää ajan tasalle säännöllisin väliajoin, jotta elämä pysyisi mielekkäänä ja uusien asioiden kokeileminen ja oppiminen olisi mahdollista aina uudestaan ja uudestaan. Se virkistäisi ja toisi uusia näkökulmia elämään.

Tuettu palkkatyö on työsuhteista työtä tavallisella työpaikalla tukitoimin toteutettuna. Tukitoimiksi luetaan **työhönvalmentajan henkilökohtainen tuki** sekä räätälöidyt työtehtävät, työaika ja työolosuhteet (apuvälineet, esteettömyys). Tuettu palkkatyö ei ole työtoimintaa, mitä työkeskuksissa tehdään tai avotyötoimintaa, vaan työtä josta osatyökykyinen saa ihan oikeaa palkkaa.

Työtoiminnassa ja avotyötoiminnassa kehitysvammaiselle ei kuulu työterveyspalvelut, sillä itse työtoiminta on jo palvelu, johon henkilö osallistuu asiakkaana, ei työntekijänä. Toiminnasta maksettavaa työosuusrahaa sanotaan osatyökykyiselle usein vääristyen palkaksi, vaikka sitä se ei ole ja rahan määrä (enimmillään 12 euroa päivässä) vaihtelee kunnittain ja työkeskuksittain, mikä osaltaan eriarvoistaa kehitysvammaisia. Avotyötoiminnassa asiakas (osatyökykyinen) sijoitetaan

tavalliselle työpaikalle ja työsopimuksen osapuolina ovat osatyökykyisen sijaan palvelun järjestäjä (esimerkiksi työkeskus tai kunta) ja työntarjoaja. Kunnat järjestävät avotyötoimintaa kehitysvammaisten erityishuoltolain (L 519/1977) tai sosiaalihuoltolain (L 710/1982, 27 d§) perusteella.

Tuetussa työssä puolestaan osatyökykyinen solmii itse työsopimuksen työnantajan kanssa työhönvalmentajan avustukselle. Työhönvalmennuspalvelua järjestää muun muassa TE-toimistot, jotkut kunnat esimerkiksi Jyväskylä, erityisammattikoulut esimerkiksi Bovallius sekä yksityiset palvelun tuottajat kuten Hoivataito Oy. TE-toimistosta voi saada ilmaista työhönvalmennuspalvelua enintään 50 tuntia vuodessa, mikä koetaan yksistään liian vähäiseksi vastaamaan vammaisten henkilöiden tuen tarpeita. Osa Suomen kunnista järjestää työhönvalmennusta sosiaalihuoltolain 27 d § mukaan vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevana toimintana.

Jämsään tarvittaisiin tuetun työn työhönvalmennusta, sillä TE-toimiston työhönvalmennus ei yksin riitä ja koulun järjestämä työhönvalmennus rajautuu vain koulun työharjoitteluun eikä siitä eteenpäin. Tämän hetkisen lain tavoite on, että sosiaali- ja terveyshuollon palvelut nivoutuvat tiiviimmin TE-toimiston toimintojen yhteyteen vammaisten henkilöiden työllistymiseksi. Jämsän kunta ostaa ostopalveluina Avitukselta vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan. Sosiaali- ja terveysministeriön muistiossa 2013:37 osatyökykyisten työllistymistä edistäviä säädösmuutostarpeita ja palveluja on arvioitu ja muistion tehneen työryhmän ehdotuksena on seuraava:

Työhönvalmennuksen tavoitteena tulisi nykyistä selkeämmin olla työllistyminen työsuhteeseen. Tavoitteensaavuttamista voidaan edistää esimerkiksi sitomalla osa ostopalveluna hankittavan työhönvalmennuksen palkkiosta palvelun tuloksellisuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013b, 44.)

Ei ole siis ihan sama mitä, mitä ostopalveluna tuotettu palvelu saa aikaan. Jämsän vammaispoliittiseen ohjelmaan on kirjattu Avituksen tavoitteeksi jatkaa uusien palvelumuotojensuunnittelemista ja selvittämistä, mikä voisi tarkoittaa muun muassa tuetun palkkatyön työhönvalmennuksen ottamista yhdeksi palvelumuodoksi. Uudistamiseen tarvittava kunnan tuki on jo siis Vampossa ilmaistu, joten enää tarvitaan toimenpiteitä. Jämsän kunta on valveutunut muun muassa työhönvalmennuksen tarpeellisuudesta, kun taas usein kuntien päättävissä elimissä on vähän tietämystä vammaisten ihmisten tuen ja palveluiden tarpeista, jolloin vaatimukset palvelujen uudistamisesta ovat vähäisiä (ks. Ahlstén 2010, 28).

Jyväskylässä kaupungissa kunnan oma toimipiste Kätevä järjestää tuetun työn työhönvalmennuksen ja avotyötoiminnan. Lisäksi heillä on oma työvalmennusryhmä, josta siirrytään työelämäntaitojen harjoittelun jälkeen usein avotyön kautta tuettuun palkkatyöhön. Kätevän laskujen mukaan Jyväskylän kaupunki säästää rahaa tuetun palkkatyön työhönvalmennuksella. Avotyötoiminta maksaa henkilöä kohden noin 9 euroa päivässä, kun taas tuetun työn työhönvalmennus maksaa henkilöltä noin 5 euroa päivässä. Jämsän kaupungin kannattaisikin selvittää, mitä säästöjä tuetun palkkatyön toteuttaminen heidän kohdallaan toisi.

Tuetun työn työhönvalmennuksesta on tehty oppaita, joiden kautta pääsee pintaa syvemmälle, mitä työhönvalmennus todellisuudessa on (ks. Lampinen & Pikkusaari 2012, Pikkusaari 2012). Nykyisin on olemassa työhönvalmennuksen erikoisammattitutkinto, jonka voi suorittaa aikuiskoulutuksen puolella ja se antaa pätevyyden työhönvalmentajana toimimiselle. Työhönvalmennus ei vaadi sosiaalialan tutkintoa (ks. Heiskanen & Juntunen 2011, 8). Usein on jopa parempi, että taustalla olisi jokin muu tutkinto esimerkiksi markkinointialan koulutus, jolloin yhteistyö yrityksiin olisi luontevaa.

Tuetun palkkatyön palkkauskustannuksiin työnantaja ja työntekijä voi hakea tukea TE-toimistosta. Palkkatuen hakemisen edellytyksenä on työnhakijan kirjautuminen TE-toimiston palveluihin työttömänä työnhakijana. Palkkatuki määräytyy työttömyyden keston tai vamman/sairauden perusteella. Palkkatuki on vamman ja sairauden perusteella myönnettäessä puolet palkkauskustannuksista. Osatyökykyisen työllistymismallia ei tulisi kuitenkaan rakentaa TE-toimiston palkkatukijärjestelmän varaan, sillä palkkatuki on harkinnanvarainen valtiontuki, eikä kenelläkään työntekijällä tai työnantajalla ole subjektiivista oikeutta siihen, vaan sen myöntämiseen vaikuttavat käytettävissä olevat määrärahat. Lähtökohtana tulisi siis olla, että jokaisen osatyökykyisen tulisi työllistyä ilman palkkatukijärjestelmääkin. Kelan tuet olisi hyvä tarkistaa aina tapauskohtaisesti, sillä niihin henkilöllä voi olla subjektiivinen oikeus, mutta joista henkilö ei vain ole tietoinen.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat voineet vuoden 2013 alusta lähtien (laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012) kirjautua TE-toimiston asiakkaiksi, mikä tarkoittaa mahdollisuutta myös palkkatuen hakemiseen. Työkyvyttömyyseläkkeellä oleva voi tienata eläkkeensä lisäksi bruttomäärältään enintään 746,57 euroa kuukaudessa (vuonna 2015) ja, jos tulot ylittävät tuon 746,57 euroa (vuonna 2015) kuukaudessa, voi eläkkeen jättää lepäämään vähintään

kolmeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Työnteosta on ilmoitettava Kelalle.

Osatyökyisen työllistäessä itse itsensä kunnan rahoilla puhutaan **henkilökohtaisesta budjetoinnista**. Siinä asiakas eli päämies saa itse päättää, mitä palveluja hän hankkii rahalla, jonka kunta hänen palveluihinsa varaa. Ulkomailla henkilökohtainen budjetointi on jo aika yleistä. Suomessa tämä on uusi asia ja sitä on kokeiltu vain hanketoiminnassa kylläkin positiivisin tuloksin. Muun muassa autistinen henkilö on työllistänyt itse itsensä hevostenhoitajaksi avustajan palkkaamisella, mikä tuntuu uskomattomalta, kun usein autistit koetaan vaikeimmin työllistettäviksi. Henkilökohtainen budjetointi mahdollistaa parhaimmillaan henkilön oman äänen esille tulemisen sekä itsemääräämisoikeuden toteutumisen. (Ahlstén 2014)

Nykyisen lainsäädännön puitteissa ei henkilökohtaista budjettia voi antaa suoraan asiakkaan itsensä hallinnoitavaksi. Rajoitteeksi tässä muodostuu myös tuloverolainsäädäntö. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2015a.)

Henkilökohtainen budjetointi ei ole vielä nykyisen lainsäädännön puitteissa mahdollista, mutta toivottavasti tulevaisuutta.

Työ- ja opetustoimen tiivis yhteistyö on merkityksellistä tiedon siirrossa siirryttäessä koulusta työelämään. Sosiaali- ja terveysministeriön TEM-työryhmän kyselyn mukaan tukeen liittyvät toimintamallit eivät siirry erityisammattikouluista muille toimijoille (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 39). Jämsän Avitus tekee tiivistä yhteistyötä Erityisammattiopisto Bovalliuksen kanssa ja tieto siirtyy nykyisin hyvin, kunhan vain saadaan vielä erityisoppijan polku etenemään ammattikoulusta aina tuettuun palkkatyöhön asti ja siellä pysymiseen.

Kielteiset asenteet vaikeuttavat osatyökykyisten työllistymistä. Monenlaisia tuloksentekijöitä - hankkeen loppuraportissa (Seppälä 2013, 13) käy ilmi syitä, minkä takia osa hankkeeseen osallistuneista kehitysvammaisista ei työllistynyt. Suurimpana syynä työpaikan menetykseen oli työhönvalmennuksen puuttuminen paikkakunnalta ja toiseksi TE-toimiston kielteinen asenne ja jarrutus. Osassa tapauksista työnantaja väsyi pitkittyneeseen prosessiin ja osassa taas paikallisen työhönvalmentajan kielteinen asenne työllistää henkilöä avoimille työmarkkinoille torppasi koko työllistymisen. Aina ei siis ole syynä hankalat yritykset vaan itse työllistämisyjärjestelmän heikkous ja kankeus sekä viranomaisten negatiiviset asenteet.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on parhaimmillaan valmisteilla työ- ja päivätoiminnan ja työhönvalmennuksen lainuudistus, joka kokoaa useamman eri lain osan yhdeksi sosiaalihuollon

erityislaiksi. Tämä tuleva Teos-laiksi kutsuttava erityislaki tulisi mahdollisesti voimaan vuoden 2017 alusta. Lakia sovellettaisiin heikossa työmarkkina-asemassa oleviin henkilöihin ja samalla poistuttaisiin erillisistä palveluista vammaisille ja vammattomille henkilöille. Uusi laki selkiinnyttäisi vastuunjakoja ja siinä työ- ja elinkeinotoimisto vastaisi työllistymisen edistämisestä ja sosiaalitoimi puolestaan hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja osallisuuden tukemisesta. Sosiaalihuollon toiminnot puolestaan jakaantuisivat kahtia työelämävalmiuksia edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen ja osallisuutta edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen. Uudistuksen myötä pysyvä avotyötoiminta ei olisi enää mahdollista, vaan ilman ansiotarkoitusta suoritettava työtehtävä saisi olla pituudeltaan enintään kolme kuukauden ajanjakso. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 46.) Myös työ- ja päivätoimintakeskuksiin tulisi muutoksia:

Nykyinen vammaisten työ- ja päivätoiminta, jota on järjestetty pääosin työ- ja päiväkeskuksissa, ei kaikilta osin enää vastaa nykypäivää. Osa nuorista vammaisista henkilöistä kokee työ- ja päiväkeskuksissa järjestettävän toiminnan epätarkoituksenmukaiseksi ottaen huomioon heidän koulutuksensa ja tulevaisuuden tavoitteensa. Moderni vammaispolitiikka korostaa vammaisten osallisuutta yhteiskunnan ja yhteisöjen tavanomaisissa toiminnoissa ja eriyttävien toimintamallien purkua. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 46.)

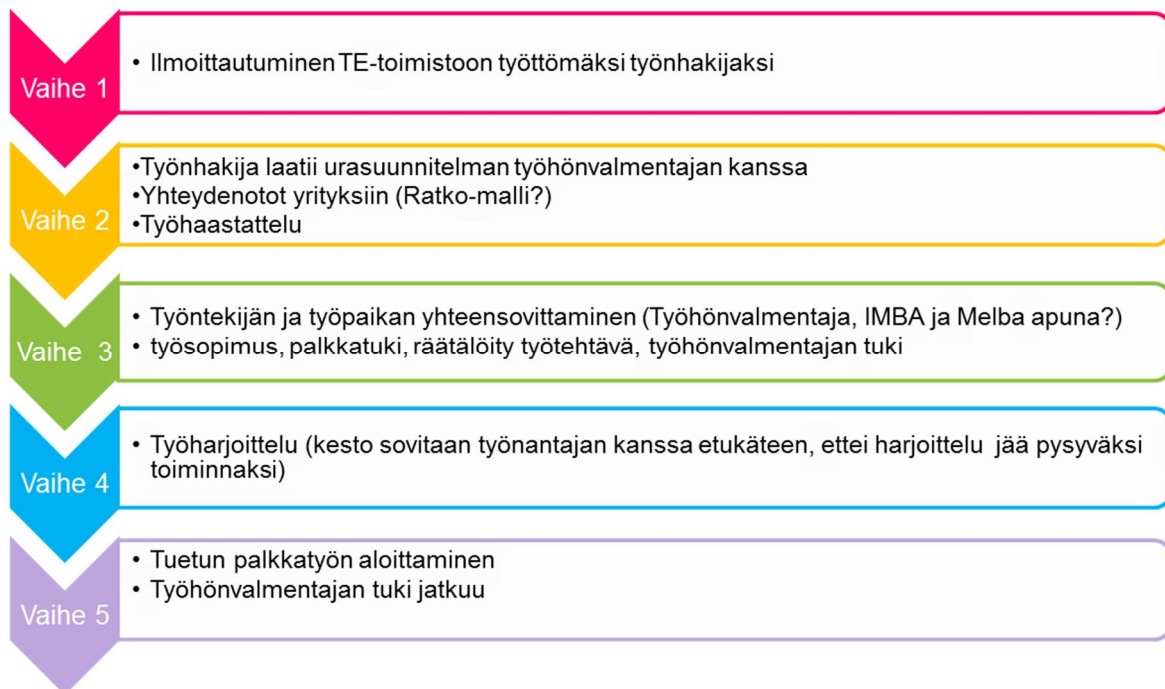
Uuden vammaispolitiikan keskiöön nousisi yhteisöllisyys muuhun yhteiskuntaan ja eriyttävien päivätoimintakeskusjärjestelmien purku pikku hiljaa. Erillisistä sosiaalihuollon päivätoiminnoista luovuttaisiin ja tilalle tulisi osallisuutta edistävä sosiaalinen kuntoutus, johon voivat osallistua vammaiset ja ei-vammattomat henkilöt, joiden tavoitteena ei ole työllistyä avoimille työmarkkinoille.

Osallisuutta edistävässä sosiaalisessa kuntoutuksessa korostettaisiin nykyistä yksilöllisempiä tapoja tukea asiakkaiden osallisuutta yhteisöjen ja yhteiskunnan toiminnassa. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi tukea vapaaehtoistyöhön, harrastuksiin sekä erilaisia yksilö- ja ryhmätoiminnan muotoja, jotka edistävät asiakkaan elämänhallintaa ja osallisuuden kokemuksia. Lähtökohtana olisivat asiakkaan omat toiveet ja näkemys siitä, minkä hän kokee mielekkääksi ja elämäänsä sisältöä tuovaksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 47.)

Jämsässä työ- ja päivätoiminta tapahtuu lähestulkoon kokonaan yhdessä isossa toimintakeskuksessa. Vammaisten toiveiden kuuleminen ja yksilöllisten palvelumuotojen kokeileminen tukisi vammaisten ihmisten osallisuutta yhteiskunnan eri toimintoihin.

5.1 Työllistymispalveluprosessi

Osatyökykyisen työllistymispalveluprosessi (Kuvio 6) lähtee liikkeelle osatyökykyisen ilmoittautumisesta TE-toimiston työttömäksi työnhakijaksi, mikä mahdollistaa hänelle palkkatuen hakemisen sekä käynnistää aktiivisen työetsinnän. TE-toimiston Internetissä toimiva työnvälitys vaikeaselkoisuutensa takia harvoin riittää yksistään erityistä tukea tarvitsevalle. Yleensä osatyökykyinen tarvitsee työhönvalmentajan tuekseen jo itse työnhakuun. Työhönvalmentajan kanssa laaditaan aluksi urasuunnitelma, johon merkitään, mitkä työpaikat kiinnostavat ja mietitään miten otetaan yhteyttä yrityksiin. Sopivan yrityksen löytymiseen voi käyttää apuna RATKO-projektissa syntynyttä mallia (Hietala ym. 2015).

Kuvio 6

RATKO-mallissa työhönvalmentaja tutustuu työpaikkoihin, joista voisi mahdollisesti löytyä työtehtäviä osatyökykyisille. Vierailu yrityksessä voi saada aikaan mahdollisuuden järjestää työpaikalla 1-2 tunnin työpajan, jossa uusia työtehtäviä luodaan työpaikalle. Työpajassa työntekijät ja esimies pilkkovat omat työtehtävät osiin työhönvalmentajan opastuksella. Henkilökunnan ydinosaamisen ulkopuolella olevista tehtävistä muodostetaan uusi tehtävä tai uusia tehtäviä, jotka

laitetaan auki osatyökykyisille suunnattuun hiljaiseen rekrytointiin. Uusien työtehtävien vaativuus arvioidaan ja mahdolliset osatyökykyiset työnhakijat arvioidaan suhteessa työtehtävän vaativuuteen. Apuna voidaan käyttää IMBA- ja Melba-arviointivälineitä.

Sopivan työntekijän löydyttyä työhönvalmentaja auttaa työnantajaa ja osatyökykyistä työntekijää sopimaan työharjoittelun/työkokeilun, tekemään työsopimuksen, sovittamaan palkan suhteessa eläkkeeseen sekä hakemaan tarvittaessa TE-toimistosta palkkatukea ja työolosuhteiden järjestelytukea. Työharjoittelun kesto on tärkeä sopia etukäteen, ettei työ jämähä pelkäksi usean kuukauden harjoitteluksi. Työnhakuprosessissa valmennetaan samalla työyhteisöä ottamaan vastaan uusi työntekijä. Kun työtehtävä on työyhteisön itsensä räätälöimä, uusi työntekijä koetaan tarpeelliseksi ja hyödylliseksi koko työyhteisölle. (ks. Hietala ym. 2015)

5.2 Työpaikkakartoitusmalli

Jatkohankkeen tavoitteena on löytää palkallisia työpaikkoja osatyökykyisille henkilöille Jämsästä työpaikkakartoitusmallin (Kuvio 7) avulla. Malliin on listattu keinoja, joiden avulla työpaikkoja voisi löytyä. Työpaikkojen löytäminen on pitkälti asenteiden muuttamista sekä uuden asian kokeilua, sillä kehitysvammaiset eivät ole aikaisemmin olleet osa palkkatyövoimaa Jämsässä. Osalle ihmisistä työskentely erityistä tukea tarvitsevan kanssa voi olla täysin vierasta ja siihen voi liittyä vierauden pelkoa.

Myönteinen ja huomiota herättävä julkisuus on yksi keino muuttaa ihmisten asenteita ja ennakkoluuloja. Uudenlaista ajattelutapaa olisi tarkoitus tuoda esille mallissa viestintäkampanjoiden avulla Jämsän paikallislehdissä ja sosiaalisessa mediassa. Tiedottamisessa voisi käyttää apuna Jämsän seudun kehitysyhtiö Jämsek Oy:tä, jolla on laajat yhteydet Jämsän seudun yrityksiin.

Viestintäkampanjoissa olisi hyvä ottaa esille yritysten yhteiskuntavastuu, joka ylittää lain minimivaatimukset ja se on paljon muutakin luonnonsuojelua, joka usein ylikorostuu keskusteltaessa yrityksen ympäristövastuusta. Ympäristövastuu sisältää sosiaalisen vastuun, mikä käsittää muun muassa hyviä työolosuhteita sekä yrityksen henkilöstön monimuotoisuuden ja heikossa työllistymistilanteessa olevien ihmisten tukemisen. Vuonna 2012 Kehitysvammaliitto ja K-kauppiasliitto toteuttivat yhteistyössä yhteiskuntavastuullisen hankkeen, jossa palkattiin kehitysvammaisia henkilöitä palkallisiin töihin K-kauppoihin. K-kauppiasliitto toteutti

yhteiskuntavastuuta konkreettisesti tukemalla kehitysvammaisten työllistymistä.

Tuetun palkkatyön työpaikkoja olisikin mallissa tarkoitus kartoittaa yhteiskuntavastuullisista yrityksistä tai sosiaalisista yrityksistä. Suomen yritysvastuu verkosto FIBS:in jäsenlistalta löytyy yhteiskuntavastuuta toteuttavia yrityksiä, joilla on halu kehittää toimintaansa yhä vastuullisempaan ja kestävämpään suuntaan. Listalta löytyy myös Jämsässä toimivia yrityksiä, joita voisi lähestyä kuten esimerkiksi Hesburger, K-ryhmän ruokakauppoja (Citymarket ja Neste Oil K-Market), ISS Palvelut Oy, Tokmanni sekä Lassila & Tikanoja Oyj. FIBS:n listan ulkopuolella on lisäksi yrityksiä, jotka haluavat toteuttaa yhteiskuntavastuuta. Muun muassa Jämsän Kr. Kansanopisto olisi kiinnostunut palkkaamaan osatyökykyisen, jos työhönvalmennus järjestyy paikkakunnalla. Yhteiskuntavastuuta toteuttava yritys Hesburger on perustanut lisäksi sosiaalisen yrityksen, joka pyrkii tarjoamaan työpaikkoja osatyökykyisille sekä pitkäaikaistyöttömille. Lain mukaisesti sosiaalisen yrityksen (L 1351/2003) palkkalistoilla on vähintään 30 prosenttia osatyökykyisiä ja/tai pitkäaikaistyöttömiä.

Kuvio 7

Yhteiskuntavastuullisten ja sosiaalisten yritysten lisäksi työpaikkojen etsimisessä tulisi hyödyntää osatyökykyisten tuttava verkostot. Osatyökykyisen sukulaisella voi olla yritys, jolla on voinut olla kiinnostusta osatyökykyisen palkkaamiseen, mutta aikaisemmin työhönvalmentajan puuttuessa ei ole onnistunut siinä. Työhönvalmennuspalvelun saaminen voi muuttaa useammankin työnantajan asennetta.

Lisäksi kunnan mukaan saaminen osatyökykyisten työllistämiseen voisi tuoda uusia tuetun palkkatyön työpaikkoja, joista osa voisi olla entisiä avotyötoimintapaikkoja tai sitten ihan uusia. Jämsän ja Kuhmoisten VAMPOsta (2013i 2015, 36) löytyy seuraava kohta:

- 1. Kunnalliseen työhön/toimeen valittaessa vammaisuus ei saa olla este, jos siitä ei itse työn/toimen hoitamisen kannalta ole merkitystä.*
- 2. Kunnat pyrkivät mahdollisuuksien mukaan lisäämään osatyökykyisten osuutta henkilöstön kokonaismäärästä.*

Avotyötoiminta on alun perin tarkoitettu työelämään tutustumiseen ja siirtymävaiheeksi avoimille työmarkkinoille. Tämä siirtymävaiheeksi tarkoitettu toiminto on joidenkin kohdalla valitettavasti muuttunut pysyväksi ja avotyön parissa on voinut vierähtää useitakin vuosia. Kun avotyö on kestänyt yli kolme kuukautta, tulisi avotyö pyrkiä muuttamaan tuetun palkkatyön paikaksi, jolloin toteutuu avotyön todellinen luonne työkokeilupaiikkana.

6 Johtopäätökset

Selvityshankkeessa on pyritty kuvaamaan elinikäisen oppimisen malli, jonka avulla erityistä tukea tarvitsevia ihmisiä voidaan ohjata ja palvella asumiseen, elämiseen, kouluttautumiseen, työllistymiseen ja työssä tukemiseen liittyvissä asioissa entistä tehokkaammin ja tavoitteellisemmin peruskoulun jälkeen. Mallia on suunniteltu peruskoulun käyneille henkilöille, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia.

Selvityksessä kävi ilmi, että Suomessa yleensä erittäin harva kehitysvammainen on tuetussa palkkatyössä ja suurimmaksi osaksi henkilöt, joilla oli laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, päätyvät suoraan peruskoulun jälkeen tai ammatillisen koulutuksen jälkeen työ- ja toimintakeskukseen. Jotta tuettua palkkatyötä voisi toteuttaa Jämsässä, on kuntaan saatava tuetun palkkatyön työhönvalmennus. Työhönvalmennuksen lisäksi syytä olisi olla ryhmä, jossa töitä hakeva

osatyökykyinen voisi harjoitella työelämän pelisääntöjä. Jyväskylän Kätevän toimipisteessä on toimiva malli työvalmennusryhmästä, jota kannattaisi soveltaa hyvänä käytänteenä. Työvalmennussäätiö Avitus esitti yhdessä Jämsän kunnan vammaispalveluhenkilöstön kanssa, että tuetun palkkatyön työhönvalmennusta aloitettaisiin Avituksessa.

Jämsässä kehitysvammaisten asumispolut ovat pitkälle kehittyneet ja suuntana on ollut vahvasti itsenäinen asuminen. Jämsässä ei ole fyysisesti koskaan ollut laitosta, mutta edelleen muutama jämsäläinen on sijoitettu Pirkanmaan sairaanhoitopiirin laitokseen. Jämsään on rakennettu ARA:n rahoituksella kehitysvammaisille uusia asuntoja, jotka noudattavat Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan laatusuosituksia. Jämsässä olevista kehitysvammaisten asuntoloista on tarkoitus luopua sitä mukaan, kun uusia yksilöllisiä asumisratkaisuja rakennetaan tai kunnostetaan. Palvelusetelin käyttöönotto Jämsässä lisäisi yksilölle mahdollisuuksia valita asumismuoto, eikä aina tarvitsisi ottaa asuntoa ja palveluja samassa paketissa. Selvityshankkeen asumisfoorumille toivottiin jatkoa ja ehdotuksena tuli, että vuoronperään eri asumisyksiköt ottaisivat foorumin vetämisen vastuulle ja vastuussa oleva vetäjä järjestäisi tilat, kahvit ja alustaisi foorumin aiheen vapaavalintaisesti. Eräistä asumisyksiköistä tuli toive päivätoiminnan hajauttamista pienempiin yksiköihin, jotta yhteiskuntaan integroituminen toteutuisi paremmin.

Tämän selvityshankkeen työllistymisfoorumissa esitelty RATKO-projektin (Hietala ym. 2015) työyhteisölähtöinen työhönvalmennus-malli koettiin hyväksi työvälineeksi osatyökykyisten työllistymiseen ja mallista toivottiin lisäkoulutusta selvityshankkeen päätyttyä. Pelastukseksi tähän pulmaan Bovallius lupasi järjestää tilat koulutuksen pitämiseen sekä tiedottaa yhteistyökumppaneita RATKO-koulutuksen ajankohdasta.

Tämän hetkinen erityisammattitutkinnon jälkeinen työllistyminen on erittäin heikkoa. Jotta koulutuksella olisi jotain vaikuttavuutta, työharjoittelujaksot tulisi olla tehokkaita. Tällä hetkellä VALMA-koulutuksen työhöntutustumisjakso on ollut yksin opettajan vastuulla. Työhönvalmennuksen saaminen VALMA-opintoihin tekisi työharjoittelusta laadukkaampaa, kun opettaja voisi keskittyä opettamiseen ja työhönvalmentajan opastuksella puolestaan jokainen opiskelija kävisi vuoron perään työharjoittelussa. Oppilaiden eriaikaisella työharjoittelujaksolla varmistetaan, että jokainen oppilas saa riittävästi tukea työstä selviytymiseen.

Erilliset ammatilliset valmentavat koulutukset loppuivat VALMA-koulutuksen aloitettua syksyllä 2015. Esimerkiksi liiketaloustutkinnon valmentavaa koulutusta ei ole enää mahdollista järjestää

erikseen liiketaloudesta kiinnostuneille, vaan kaikki käyvät valmentavana saman VALMA-koulutuksen huolimatta eri kiinnostuksen kohteista. Tämän hetken erityisammattitutkinnossa ja valmentavassa koulutuksessa riittääkin kehittämistä, jotta päästään siihen, että tutkinto oikeasti edistäisi työllistymistä. Tuettu oppisopimuskoulutus onkin työllistymisestä katsottuna kaikista tehokkain opiskelumuoto. Tietoisuutta tuetusta oppisopimuskoulutuksesta tulisikin lisätä, jotta se olisi paikkakunnasta riippumatta yksi vaihtoehto ammattitutkinnon suorittamiselle. Myös kansanopistojen opetustarjonta olisi huomioitava yhtenä valmentavana vaihtoehtona ja yhteiskuntaan sosiaalistajana. Liitteessä 2 on eritelty selvityshankkeeseen osallistuneiden toimijoiden roolit ja työnjako hankkeen jälkeen.

Osalla selvityshankkeen toimijoista oli toiveissa, että jatkohanke toteutuisi. Erityisesti yhteistyön jatkuminen koettiin tärkeäksi. Jatkohanketta ajatellen Jämsä koettiin liian pieneksi alueeksi. Esimerkiksi Jyväskylässä vaikutusmahdollisuudet olisivat suuremmat ja hankkeeseen voisi yrittää mukaan pienemmät kunnat Jyväskylän ympäriltä. Jyväskylän yliopiston saaminen mukaan jatkohankkeeseen lisäisi asiantuntemusta ja tietämystä useasta asiasta. Yliopisto hyötyisi myös itse saaden arvokasta tietoa kentältä, missä siellä mennään tällä hetkellä. Tämän hetkinen yliopiston erityispedagogiikan opetus painottuu peruskoulu-aikaan. Erityisopettajan koulutukseen olisikin hyvä lisätä vähintäänkin yksi kurssi, joka käsittelee peruskoulun jälkeistä aikaa ammatillista koulutusta ja työllistymistä. Se auttaisi kuroma kiinni kuilua peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen välillä sekä antaisi opettajalle työkaluja, mihin ohjata oppilas, jotta tämä saavuttaisi omat unelmansa eikä suoraan päätyisi työ- ja toimintakeskukseen.

JATKOHANKE

Selvityshanke tukee väitettä, että tällä hetkellä Suomessa erittäin harva kehitysvammainen pääsee palkalliseen työhön. Kehitysvammaisten elämää tulisikin tarkastella kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti siitä näkökulmasta että, mitä tukea henkilö tarvitsee, jotta hän voi itsenäistyä asumisessa tai selvitä työelämän haasteista. Tästä johtuen muutoksia tulee tehdä tämän hetken palvelurakenteisiin niin koulutukseen, asumiseen kuin työllistymiseen. Selvityshankkeessa keskityttiin tarkastelemaan Jämsän alueen vammaispalveluita. Jatkohanke puolestaan olisi tarkoitus toteuttaa suurammalla alueella esimerkiksi Jyväskylässä, jossa asukaspohja on tarpeeksi suuri. Selvityshankkeessa kuvattuja toimintamalleja olisi tarkoitus testata käytännössä jatkohankkeessa.

- Jatkohankkeen tavoite:
 - erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden peruskoulun jälkeisen elämänpolun kehittäminen niin, että henkilö
 - kouluttautuisi ammatillisesti
 - työllistyisi avoimille työmarkkinoille
 - itsenäistyisi asumisessa
 - ja pääsisi mukaan yhteiskunnan toimintaan aktiivisena kansalaisena
- jotta tavoitteeseen päästään, näitä asioita tulee kehittää:
 - Työhönvalmennuspalvelu kaikkiin työharjoitteluihin sekä TET-jaksoille, myös VALMA-koulutuksen työhön tutustumiseen
 - ammatillinen koulutus tehokkaaksi, jotta se työllistäisi oikeasti
 - Tuetun palkkatyön työhönvalmennus kaikkiin kuntiin
 - RATKO-mallin käyttöönotto työpaikkojen kartoittamiseen
 - erityisopettajankoulutuksen opetussuunnitelman yhdeksi osa-alueeksi erityistä tukea tarvitsevien vammaisten peruskoulun jälkeiset koulutuspolut ja työllistyminen
 - henkilökohtainen budjetointi osaksi palvelutarjontaa
 - uudet tavat toteuttaa päivätoimintaa

Lähteet

Ahlstén, Marika 2010. Ketä kiinnostaa? Kunnat kehitysvammaisten ihmisten työllistymisen tukijoina. Teoksesta Pajunen, Tapio, Vuorenpää, Kari, Nikula, Lea, Österlund, Kerstin, Mäenpää, Marita, Ahlstén, Marika & Seppälä, Heikki 2010. Työllä osallisuutta? Yhteisvastuu 2008 - hankkeiden loppuraportti. Kehitysvammaliitto.

http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tyolla_osallisuutta_loppuraportti.pdf

Ahlstén, Marika (toim.) 2014. Tiedän mitä tahdon! Kokemuksia henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilusta vammaispalveluissa. Loppuraportti. Kehitysvammaliitto.

http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tiedan_mita_tahdon_loppuraportti.pdf

Erkko, Suvi 2013. Kansanopisto-opintojen rooli opiskelijan elämän nivelvaiheessa. Jyväskylän yliopisto. Pro Gradu-tutkielma.

Yhteiset eurooppalaiset suositukset laitoshoidosta yhteisöllisiin palveluihin siirtymiseksi. 2012. Suosituksia hallitun lasten, vammaisten, mielenterveyskuntoutujien ja ikääntyneiden laitoshoidosta yhteisöllisiin vaihtoehtoihin siirtymisen toteuttamiseksi ja tukemiseksi Euroopassa.

Heiskanen, Tuula & Juntunen, Anitta 2011. Työhönvalmentaja työmarkkinoille saattelijana?

<http://www.kamk.fi/loader.aspx?id=fd67451f-e46d-44d0-8f9d-68aa78e873e6>

Hevosmaa, Marjukka 2011. Osallisuutta? Palvelujärjestelmän toiminta oppisopimushankkeessa. Ammattikorkeakoulun lopputyö. Kokkola: Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu Chydenius.

http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/28337/hevosmaa_marjut.pdf?sequence=1.

Hietala, Outi, Sippola, Aulikki, Riipinen, Markku, Lampinen, Pauliina & Nevalainen, Marja 2015. Kaikille sopiva työ ja työyhteisö. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti 1.8.2015. Vamlas. Helsinki.

<http://www.vamlas.fi/wordpress/wp-content/uploads/2013/03/Kaikille-sopiva-tyo.pdf>

Hirvonen, Maija 2010. PowerPoint esitys. Ohjauksen päivät Pirkanmaalla 28-29.10.2010. JAMK/ Ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Viitattu 24.6.2015

<http://slideplayer.fi/slide/2034549/>

Irjala, Marja 2014. Tuettu oppisopimuskoulutus- erityisryhmille mahdollisuus työelämän yhdenvertaisuuteen. Tampereen yliopisto.

Jämsän ja Kuhmoisten vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) vuosille 2013-2015. Jämsän kaupungin ja Kuhmoisten kunnan vammaisasiain neuvottelukunta.

http://www.jamsa.fi/images/asukkaille/Sosiaali_ja_terveys/Vammaispoliittinen_ohjelma.pdf

KEHAS 2010. Valtioneuvoston periaatepäätös ohjelmasta kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi

<http://www.ym.fi/download/noname/%7B298BE006-96FF-4EB3-B648->

[3C98E3B70920%7D/52558](http://www.kvtuki57.fi/images/julkaisut/laatu_suositukset.pdf)

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010.

Laatusuosituksset kehitysvammaisten henkilöiden asuntojen rakentamiseen vuosiksi 2010-2017.
http://www.kvtuki57.fi/images/julkaisut/laatu_suositukset.pdf

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2011. Yksilöllisen tuen laatukriteerit.

http://verneri.net/yleis/sites/default/files/dokumentit/pdf/yksilollisen_tuen_laatukriteerit.pdf

Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2015a. Sosiaalihuoltolakiesitystä koskeva lausuntomme.

<http://www.kvps.fi/blogit/ajankohtaista/sosiaalihuoltolakiesitysta-koskeva-lausuntomme>

Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2015b. Tapahtumakalenteri.

<http://www.kvps.fi/images/tiedostot/Tapahtumakalenteri/Tapahtumakalenteri-2015-netti.pdf>

Kirje nuorisotakuun alueellisille ja paikallisille toimijoille. Valtakunnallinen nuorten yhteiskuntatakuu-työryhmä 12.3.2013. Dnro TEM066:00/2011

<http://www.sivarikeskus.fi/easydata/customers/sivarikeskus/files/asiakirjoja/nuorisotakuu.pdf>

Kuivalahti, Markku & Hakala, Keijo 2014. Työvaltaiset opetusmenetelmät: Hankkeen loppuraportti. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Lampinen, Pauliina & Pikkusaari, Suvi 2012. Työ(hön)valmennus pintaa syvemmältä. Vates.

Linnakangas, Ritva, Suikkanen, Asko , Savtschenko, Victor & Virta, Lauri 2006. Uuden alussa vai umpikujassa? : Vammaiset matkalla yhdenvertaiseen kansalaisuuteen. Raportteja 15/2006. Stakes.

<http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/77056/R15-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>

Mietola, Reetta, Teittinen, Antti & Vesala, Hannu T. 2013. Kehitysvammaisten ihmisten asumisen tulevaisuus. Kansainvälisiä esimerkkejä ja vertailu Suomeen. Helsinki. Ympäristöministeriö.

<http://www.ym.fi/download/noname/%7B2F46ABB8-6136-4755-8E39-34EFA6C0D5BF%7D/57269>

Nurmela, Anna-Elina 2000. Takkuinen taival työelämään. Tukijoukko-nuorten kokemuksia ja käsityksiä. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Opetushallitus & Luovi 2014. Opinnollinen kuntoutus i Suositus kansanopistoille erityisen tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden opetukseen.

http://www.kansanopistot.fi/yhdistys/opiku/opiku_lopullinen.pdf

Pikkusaari, Suvi 2012. Työ(hön)valmennus on taitolaji. Kiipula.

http://www.vates.fi/media/julkaisut_kirjat/tyohonvalmennus_on_taitolaji_2012.pdf

Saloviita, Timo, Lehtinen, Ulla & Pirttimaa, Raija 1997. Tie auki työelämään. Tuetun työllistämisen käyttäjäkeskeiset työtavat. Jyväskylä

Savaksen (Savon vammaisasuntosäätiö) materiaalipankki.

<http://www.savas.fi/fi/saatio/materiaalipankki/>

Seppälä, Heikki 2004. Se on pienestä kiinni. Lahden ja Hämeenlinnan Työn hyrrä-projektien kokemuksia ja arviointia. Lahti: Avain-säätiö.

Seppälä, Heikki 2013. Saatiin töitä! Monenlaisia tuloksentekijöitä -hankkeen loppuraportti. Kehitysvammaliitto

Sipari, Salla & Mäkinen, Elisa 2012. Yhdessä rakentuva kuntoutusosaaminen. Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Aatos-artikkelit 6.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle: Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112497/URN%3aNBN%3afi-fe201504225692.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Valtioneuvoston periaatepäätös. Kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:15. Helsinki

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013a. Osatyökykyisten työllistymisen edistäminen. Toimintaohjelmaa valmisteleavan työryhmän välimietintö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:6.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013b. Osatyökykyiset työssä -ohjelma. Osatyökykyisten työllistymistä edistävien säädösmuutostarpeiden ja palvelujen arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:37.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126062/RAP%202013_37_osaty%c3%b6kykyiset.pdf?sequence=1

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamistarpeita arvioivan työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:32.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116877/978-952-00-3524-2.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Helsinki

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125919/URN_ISBN_978-952-00-3582-2.pdf?sequence=1

Vaherva, Tapio 1998. Informaali ja satunnainen oppiminen työpaikalla. Teoksesta Sallila, Pekka & Vaherva, Tapio (toim.) Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja. Kansanvalistusseura.

Vammaispalvelun käsikirja 2015. Päivätoiminta. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/paivatoiminta>

Vesala, Hannu T., Klem, Simo & Ahlström, Marika 2015. Kehitysvammaisten ihmisten

työllisyystilanne 2013 i 2014. Kehitysvammaliiton selvityksiä 9. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki.
http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton_selvityksia_9.pdf

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja
http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf

Lait:

L 519/1977 Laki kehitysvammaisten erityishuoltosta. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 13.7.2015

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770988>

L 710/1982 Laki sosiaalihuoltosta. Tämä laki on kumottu L:lla [30.12.2014/1301](#), joka on voimassa 1.4.2015 alkaen. 2 luku, 27 d, 27 e, 40 ja 41 § sekä 5 ja 8 luku jäävät kuitenkin voimaan. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 13.7.2015

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>

L 380/1987 Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 29.7.2015

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

L 201/1994 Laki henkilön kotikunnan ja siellä olevan asuinpaikan sekä ulkomailla vakinaisesti asuvan Suomen kansalaisen väestökirjanpitokunnan määräytymisestä. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 23.6.2015

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940201>

L 731/1999 Suomen perustuslaki. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 13.7.2015

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

L 812/2000 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 18.6.2015

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

L 738/2002 Laki työturvallisuudesta. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 13.7.2015

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

L 1351/2003 Laki sosiaalisista yrityksistä. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 13.7.2015

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031351>

L 738/2009 Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä. Säädös valtion

säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 27.7.2015

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090738>

L 916/2012 Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta. Säädos valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 23.6.2015

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120916>

L 1325/2014 Laki yhdenvertaisuudesta. Säädos valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla.

Viitattu 13.7.2015

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Liitteet

Liite 1

Jämsän kaupungin yksiköt

Å Asumisyksiköt:

- **Lamminhovin asuntola, Jämsä** (ohjattua asumista, 12 huonetta+ 1) poistuu käytöstä ja tilalle tulee 1.4.2016 **Lukkoilantien asunnot** (3-kerroksinen talo, ohjattua asumista, 5+5 tukiasuntoja + 9 tavallista asuntoa muille kuin erityisryhmille)
- **Linnakodin asuntola, Jämsänkoski** (autettua asumista, ympärivuorokautinen valvonta, 12 huonetta +2 asuntoa,)
- **Kuhmoisten asuntola, Kuhmoinen** (autettua asumista, ympärivuorokautinen valvonta, 10 huonetta)

Å Toimintakeskukset:

- **Kuhmoisten toimintakeskus:** työ- ja päivätoimintaa erityisryhmille

Yksityiset yksiköt Jämsässä

Å Asumisyksiköt:

- **Pomelokoti, Jämsä** (5 huonetta)
- **Pikkolokoti, Jämsä** (9 asuntoa+ 1)
- **Koskikoti, Jämsänkoski** (huoneita, mielenterveyskuntoutujia ja lievästi kehitysvammaisia)
- **Linnamäentie 21 ryhmäkoti, Jämsänkoski** (autettua asumista, ympärivuorokautinen valvonta, 3 x 5 asuntoryhmät)
 - Jämsän kaupunki välivuokrannut tilat KSP Asunnot Oy:ltä
 - Palvelun tuottajana Hoivakymppi Oy
- **Keski-Suomen Hoivataito Oy**, avaa ovensa helmikuun 2016 alusta (8 asuntoa autettua asumista, 8 asuntoa ohjattua asumista + tukiasuntoja)

Å Työ- ja päivätoimintayksiköt:

- **Työvalmennussäätiö Avitus:** Valionkadun ja Myllyhallin toimipisteet
- **Kipinän päivätoiminta**
- **Keski-Suomen Hoivataito Oy** (aloittaa toimintansa mahdollisesti helmikuussa 2016)

Liite 2	Toimija	Tehtävä	Rooli selvityshankkeen jälkeen
Koulutuspalvelut	Jämsän Kr. Kansanopisto	koulutus- ja asumispalvelut	jatko-ohjaa yhdessä kunnan palveluohjaajan kanssa omat erityislinjan opiskelijat mahdollisiin jatko-opintoihin (koulutuskokeilut) tai TE-toimiston asiakkaiksi, tarjoaa koulutustiloja muiden koulutusorganisaatioiden käyttöön
	Bovallius erityisammattiopisto	koulutus- ja asumispalvelut	jatko-ohjaa kunnan palveluohjaajan kanssa omat opiskelijansa mahdollisiin jatko-opintoihin tai TE-toimiston asiakkaiksi
	Jämsän ammattiopisto	koulutuspalvelut	jatko-ohjaa kunnan palveluohjaajan kanssa omat opiskelijansa mahdollisiin jatko-opintoihin tai TE-toimiston asiakkaiksi
Asumispalvelut	Keski-Suomen Hoivataito Oy (helmikuun 2016 alusta)	monimuotoinen ja kuntouttava palveluasuminen	yksilöllinen ohjaus koulutukseen, työllistymiseen ja itsenäiseen elämään
	Hoivakymppi Oy	monimuotoinen ja kuntouttava palveluasuminen	yksilöllinen ohjaus koulutukseen, työllistymiseen ja itsenäiseen elämään
	Jämsän vammaispalvelu	Palvelut järjestetään usean eri lain perusteella. Laatii jämsäläisen asiakkaan kanssa palvelusuunnitelman ja toimii asiakkaalle tiedonlähteenä, miten voi hakeutua eri oppilaitoksiin (opisto, ammatti-/valmentavaan koulutus) tai TE-toimiston asiakkaaksi	edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäisee ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä
Työllistymispalvelut	Työvalmennussäätiö Avitus	tarjoaa työ- ja päivätoimintaa jämsäläisille asiakkaille	tuetun palkkatyön työhönvalmennuksen aloittaminen
	Keski-Suomen Hoivataito Oy (helmikuun 2016 alusta)	suunnitteilla työ- ja päivätoimintaa (helmikuun 2016 alusta)	
	TE-toimisto	työnhakupalvelu ja maksuttomat ammatinvalinta- ja urasuunnittelupalvelut, työhönvalmennuspalvelu, palkkatuki	
Asiantuntijapalvelut	Jyväskylän yliopisto	asiantuntija erityispedagogiikassa	

	<i>Jämsek</i>	edistää Jämsän elinkeinoelämän kehitystä	yritysten valmiuksien kartoittaminen osatyökykyisten työllistämiseen kärkiyrityksille suunnatun kehittämistarvekyselyn yhteydessä
	<i>RATKO-hanke, Vamlas</i>	RATKO-mallin asiantuntija	järjestää RATKO-koulutuksen Keski-Suomen toimijoille Bovallius-ammattiopistossa